

*Це неофіційний переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою;
у випадку розбіжностей просимо звертатися
до оригіналу англійською мовою*

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй з прав людини**

Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні

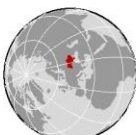
16 травня – 15 серпня 2017 року

Please recycle

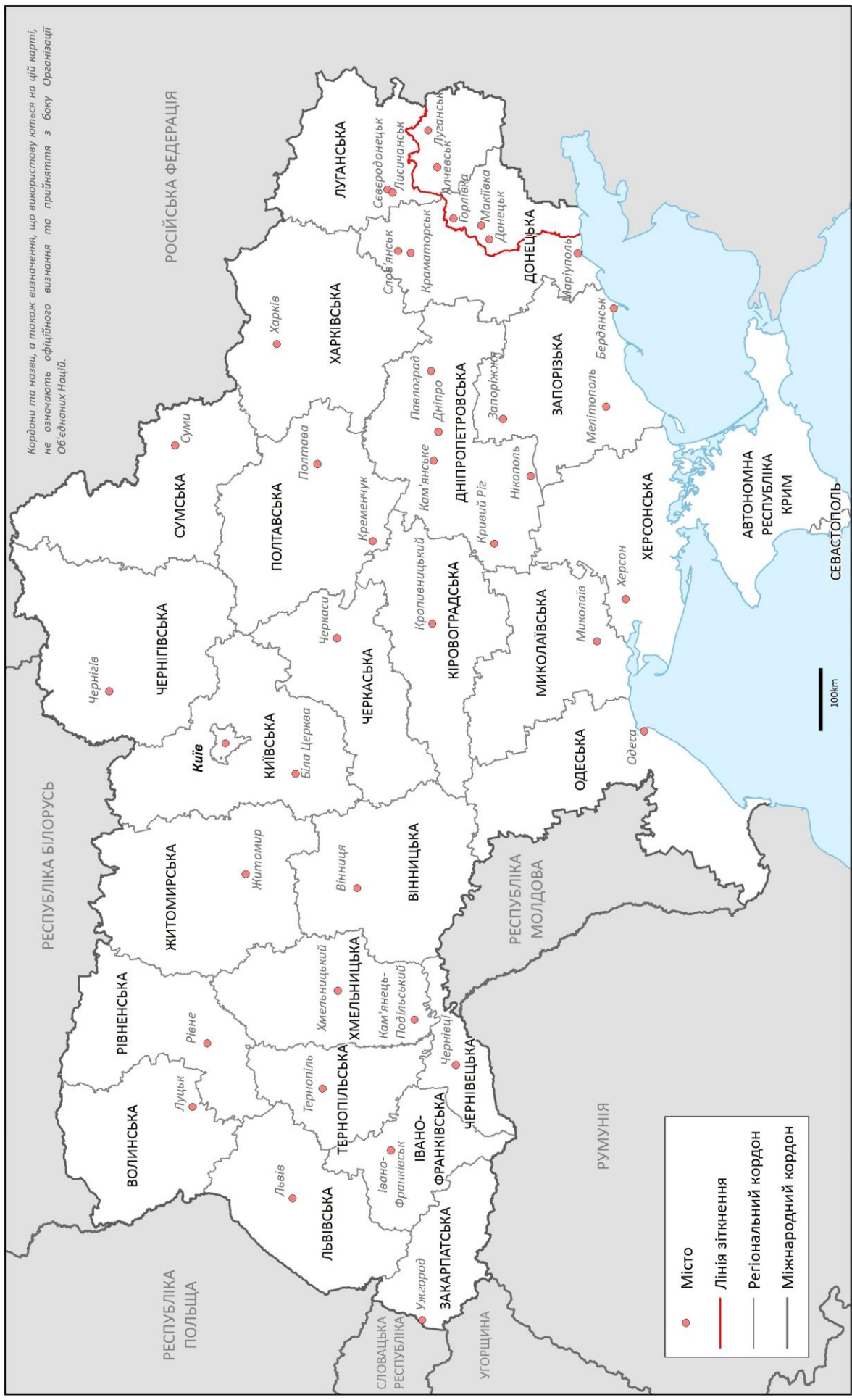
Зміст

	Пункти	Стор.
I. Резюме.....	1-21	1
II. Порушення прав на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість.....	22–68	4
A. Міжнародне гуманітарне право під час ведення бойових дій.....	22–31	4
B. Жертви серед цивільного населення.....	32–36	7
C. Зниклі безвісти та виявлення людських останків.....	37–38	9
D. Позасудові страти, позбавлення волі, насильницькі зникнення, катування і жорстоке поводження та сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом.....	39–68	10
1. Позасудові страти і вбивства.....	39–42	10
2. Незаконне/свавільне позбавлення волі, насильницькі зникнення і викрадення.....	43–51	11
3. Катування та жорстоке поводження.....	52–62	12
4. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом.....	63–66	15
5. Обмін особами, що позбавлені свободи.....	67	16
6. Переміщення осіб, ув'язнених до початку конфлікту на підконтрольну Уряду територію.....	68	16
III. Відповідальність за порушення прав людини і здійснення правосуддя.....	69–89	17
A. Відповідальність за порушення прав людини на сході.....	69–73	17
B. Права на справедливий судовий розгляд.....	74–77	18
C. Вплив структур озброєних груп на ситуацію з правами людини.....	78–81	19
D. Резонансні справи щодо актів насильства, пов'язаних із масовими протестами та порушеннями громадського порядку.....	82–89	20
1. Відповідальність за вбивства протестувальників на Майдані... 2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 року в Одесі.....	83–85	20
86–89	20	
IV. Основоположні свободи.....	90–106	21
A. Свобода пересування.....	90–94	21
B. Свобода вираження поглядів, мирних зібрань та об'єднання.....	95–104	23
C. Свобода думки, совісті та релігії.....	105–106	26
V. Економічні та соціальні права.....	107–130	26
A. Право на достатній життєвий рівень.....	108–112	27
B. Право на здоров'я.....	113–116	28
C. Право на соціальне забезпечення і соціальний захист.....	117–118	30
D. Право на житло, землю та інші об'єкти власності.....	119–126	31
E. Права людини у гуманітарній діяльності.....	127–130	33
VI. Дискримінація ромів.....	131–132	33
VII. Права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь.....	133–159	34
A. Здійснення правосуддя та право на справедливий судовий розгляд.....	134–137	34
B. Свобода вираження поглядів.....	138–140	35
C. Свобода мирних зібрань та об'єднання.....	141–145	36
D. Свобода пересування.....	146–149	36
E. Свобода думки, совісті та релігії.....	150–152	37
F. Примусові переміщення та депортація захищених осіб.....	153–156	38
G. Право власності.....	157–159	38
VIII. Зміни у законодавстві та інституційні реформи.....	160–170	39
A. Відступ від міжнародних зобов'язань у сфері прав людини.....	160	39
B. Судова реформа.....	161–167	39
C. Проект закону про відновлення державного суверенітету.....	168	41
D. Національна інституція з прав людини.....	169–170	41
IX. Технічне співробітництво та інституційний розвиток.....	171–175	41
X. Висновки та рекомендації.....	176–185	42

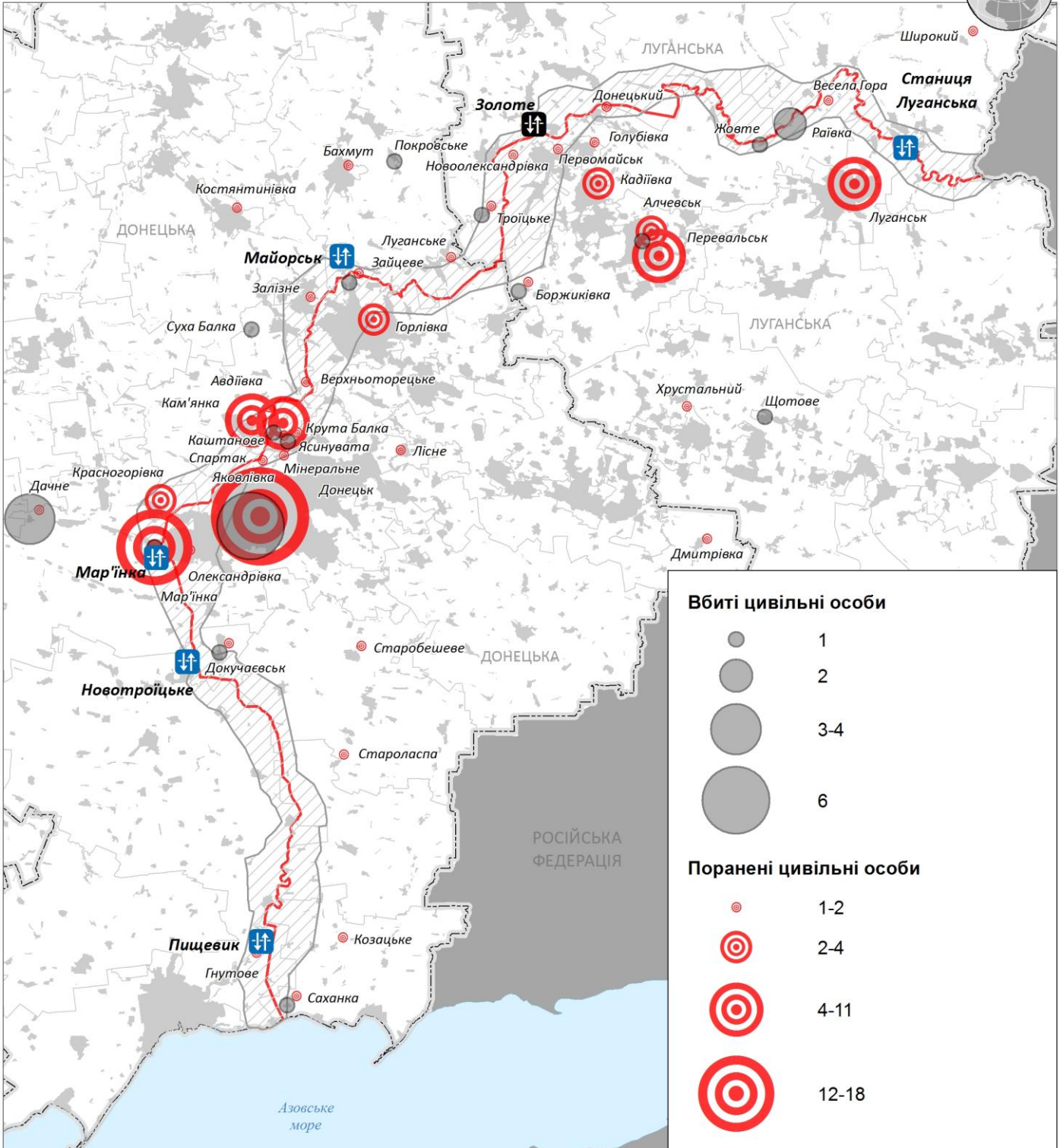
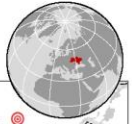
Карта України

Кордони та назви, а також визначення, що використано тут на цій карті, не означають офіційного визнання та прийняття з боку Організації Об'єднаних Націй.

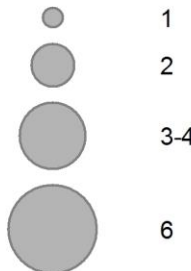

Україна: Жертви серед цивільного населення вздовж лінії зіткнення за період з 16 травня по 15 серпня 2017 року

Вбиті цивільні особи

Поранені цивільні особи

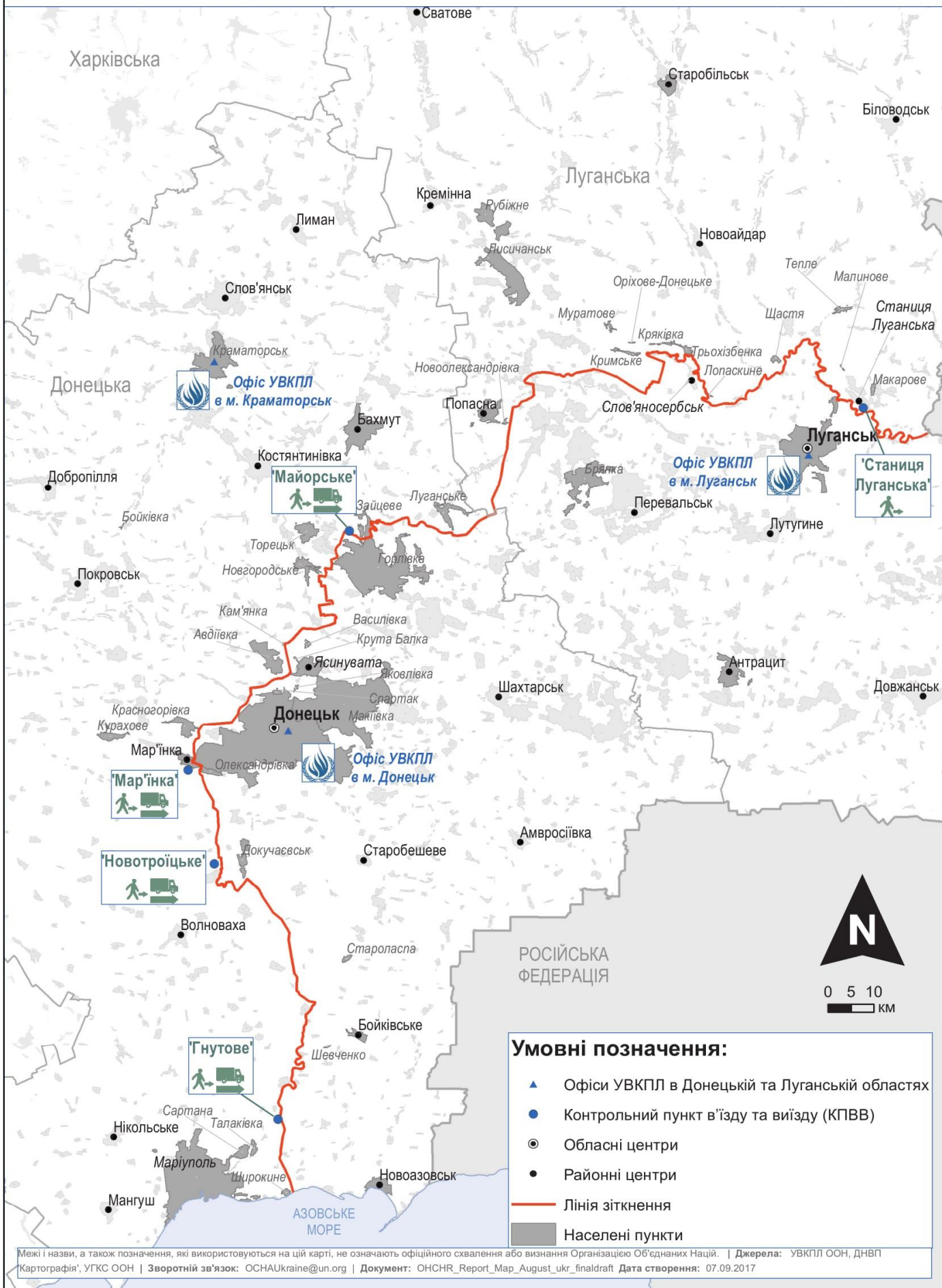
- Закриті контрольні пункти в'їзду-візду
- Відкриті контрольні пункти в'їзду-візду
- Зона вздовж лінії зіткнення
- Населені пункти
- Лінія зіткнення
- Сусідні країни

Зворотній зв'язок:
UkraineInfomanagement@unhcr.org

Кордони та назви, а також визначення, що використовуються на цій карті, не означають офіційного визнання та прийняття з боку Організації Об'єднаних Націй

Населені пункти на сході України, зазначені у цій доповіді

I. Резюме

«Ми бачимо лише політичні амбіції з обох сторін. Вони щось ділять, але забувають, що тут живуть люди».

- Мешканець села поблизу лінії зіткнення

1. Дев'ятнадцята доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні, підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ),¹ охоплює період з 16 травня до 15 серпня 2017 року.
2. Висновки цієї доповіді, ґрунтуються на даних, отриманих ММПЛУ під час 293 детальних інтерв'ю зі свідками та жертвами порушень прав людини, а також під час візитів до населених пунктів, розташованих як на контрольованій Урядом території, так і на території, контрольованій озброєними групами. ММПЛУ також в окремих задокументованих справах вжило 264 індивідуальні заходи реагування, спрямовані на захист прав людини, зокрема, спостереження за судовими процесами, візитів до місць тримання під вартою, передання справ до державних установ, організацій, що надають гуманітарну допомогу, і неурядових організацій (НУО), а також співпраці з правозахисними механізмами ООН.²
3. Протягом літа четвертого року конфлікту бойові дії на сході України відбувалися не прогнозовано та з мінливою інтенсивністю, ставлячи під загрозу життя людей, завдаючи шкоди майну та загрожуючи навколишньому середовищу. Сторони продовжували часто застосовувати важке озброєння, зокрема, зброю вибухової дії з широким радіусом ураження або зброю, використання якої призводить до ураження значної площі численними снарядами, у тому числі в населених районах і районах де розташовані життєво важливі об'єкти цивільної інфраструктури, всупереч їх зобов'язанням за Мінськими домовленостями відвести таку зброю від лінії зіткнення.³ Від початку конфлікту ситуація загострювалася присутністю іноземних бойовиків, а також постачанням боєприпасів і важкого озброєння, як повідомлялося, з Російської Федерації.⁴ УВКПЛ продовжує закликати всі сторони конфлікту до негайного припинення вогню та виконання всіх інших зобов'язань, які вони взяли на себе за Мінськими домовленостями, у тому числі відведення заборонених видів озброєнь та розведення збройних формувань і важких озброєнь.
4. У період з 16 травня до 15 серпня 2017 року УВКПЛ задокументувало 161 жертв збройного конфлікту серед цивільного населення: 26 осіб загинули та 135 осіб були поранені (трохи більше половини з усіх випадків були спричинені обстрілами). У період з травня до червня загальна місячна кількість жертв серед цивільного населення знизилася,

¹ ММПЛУ була направлена в Україну 14 березня 2014 року для спостереження за і підготовки звітів про ситуацію з правами людини в Україні, надання рекомендацій Уряду України та іншим суб'єктам щодо вирішення проблем у сфері прав людини. Більш детально про мандат Місії йдеться у пунктах 7-8 доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні від 19 вересня 2014 року (A/HRC/27/75).

² Мандатарії спеціальних процедур Ради ООН з прав людини та договірні органи з прав людини.

³ Див. щоденні та оперативні звіти Спеціальної моніторингової місії (СММ) Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), доступні за посиланням: <http://www.osce.org/ukraine-smm/reports>.

⁴ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2015 року, пункти 2, 6; Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 травня до 15 серпня 2015 року, пункти 2, 58-59; Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні у період з 16 серпня до 15 листопада 2015 року, пункти 2, 22 (див. також посилання 128); Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2016 року, пункт 2.

ця тенденція продовжилася і у період з червня до липня. Частково це може бути пов'язано з так званим «врожайним перемир'ям», що розпочалося 24 червня. Тим не менш, ймовірність раптової ескалації бойових дій, включаючи ймовірність обстрілів, продовжувала ставити під загрозу особисту безпеку людей та завдавати психологічних травм.

5. З обох боків від лінії зіткнення сторони продовжували розміщувати військові цілі поблизу цивільних об'єктів та об'єктів інфраструктури, необхідних для виживання цивільного населення, що, своєю чергою, суттєво підвищувало ризики обстрілів таких об'єктів. В наслідок обстрілів були пошкоджені лікарні та школи, а також інші об'єкти інфраструктури, що призводило до перебоїв у постачанні води, електроенергії та газу.

6. УВКПЛ зафіксувало випадки позасудових страт, насильницьких зникнень, тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом, свавільного позбавлення волі, катувань, жорстокого поводження та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.⁵ Більшість з таких випадків сталися до початку звітної періоду, але були задокументовані лише нещодавно. Водночас, протягом звітної періоду мали місце випадки насильницьких зникнень та утримання осіб під вартою без зв'язку із зовнішнім світом на території, контрольованій озброєними групами.

7. На підконтрольній Уряду території, органи державної влади продовжували співпрацювати із УВКПЛ та надавати вільний доступ до офіційних місць тримання під вартою, що дозволило провести конфіденційні інтерв'ю, відповідно до міжнародних стандартів, з особами, чії справи пов'язані з конфліктом.

8. Водночас, незважаючи на численні запити УВКПЛ, самопроголошена «Донецька народна республіка» і самопроголошена «Луганська народна республіка», як і раніше, не надавали доступу до ув'язнених і місць тримання під вартою,⁶ що породжує серйозні занепокоєння стосовно умов тримання під вартою, зокрема, можливих порушень прав людини, таких як катування і жорстоке поводження.

9. Тим не менш, УВКПЛ з обох боків від лінії зіткнення змогла задокументувати практики катувань, жорстокого поводження та сексуального насильства, у тому числі щодо осіб, які були затримані і перебували під вартою у зв'язку з конфліктом. Часто до подібних практик вдавалися задля отримання зізнань. УВКПЛ також задокументувало нову тенденцію, пов'язану із тим, що правоохоронні органи затримуються та тримають під вартою за звинуваченнями у тероризмі осіб, які провадять господарську діяльність та сплачують «податки» на території, контрольованій озброєними групами.

10. Систематична відсутність відповідальності за порушення і зловживання правами людини спричинила до поширення почуття і стану безкарності. Наприклад, жодного суттєвого прогресу не було досягнуто у притягненні до відповідальності осіб, винних у вбивствах протестувальників на Майдані у 2014 році та у насильстві 2 травня 2014 року в Одесі.

11. Органи державної влади України не проводили ефективних розслідувань порушень прав людини, скоєних військовослужбовцями Збройних Сил України або представниками сил безпеки. Водночас, стосовно членів озброєних груп розпочалися кримінальні провадження за конкретні порушення прав людини (такі, як незаконне затримання і тримання під вартою осіб, катування та жорстоке поводження), а не просто за загальні звинувачення у тероризмі⁷.

⁵ Не всі свідчення, задокументовані УВКПЛ, що мали місце протягом звітної періоду, відображені у цій доповіді, оскільки УВКПЛ суворо дотримується принципу конфіденційності та інформованої згоди.

⁶ Тут і надалі «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка».

⁷ Див. нижче розділ про відповідальність за порушення і зловживання правами людини на сході і Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 88, посилання 118.

12. Надійні свідчення від осіб, що були затримані і перебували під вартою у паралельних структурах «здійснення правосуддя» та території, контрольованій озброєними групами, вказують на відсутність гарантій та захисту, що призводить до порушень прав людини.

13. Від обмежень свободи пересування постраждала рекордна кількість людей – у період з травня до липня щомісячно фіксувалося більше одного мільйона випадків індивідуальних перетинів лінії зіткнення. Незважаючи на збільшення робочих годин на всіх контрольних пунктах в'їзду-виїзду (КППВ) й надалі фіксувалися довгі черги. Цивільні особи, а особливо люди похилого віку, люди з інвалідністю, та люди, що належать до інших уразливих груп, були змушені протягом тривалого часу перебувати в спеку на відкритому повітрі без доступу до належних санітарних умов, та в умовах, що принижували людську гідність і наражали їх на серйозні безпекові ризики, пов'язані із частими обстрілами, наявністю поблизу блокпостів мін, вибухонебезпечних пережитків війни та снарядів, що не розірвалися. Додаткові заходи з контролю на «внутрішніх» блокпостах Національної поліції України, запроваджені щодо людей, які проживають на підконтрольній озброєним групам території, ще більше обмежують свободу пересування.

14. УВКПЛ відзначило тривожну тенденцію щодо підготовки і внесення законодавчих ініціатив, що можуть негативно вплинути на стан дотримання свободи об'єднань і на вільне вираження поглядів. Зокрема, було внесено пакет законопроектів, згідно з якими від організацій громадянського суспільства вимагається публічно розкривати інформацію про фінансування своєї діяльності, якщо їх щорічний дохід перевищує невисокий поріг, а також встановлюються вимоги щодо публічного звітування, що видаються занадто жорсткими. Крім того, у двох резонансних справах були винесені обвинувальні вироки за вираження поглядів, що не містили закликів до насилля. На території, контрольованій озброєними групами, діяльність представників ЗМІ була суттєво обмежена, а люди відчували, що не можуть вільно висловлювати свої погляди чи думки.

15. УВКПЛ також звернуло увагу на суперечливі тенденції щодо свободи мирних зібрань. Загалом спостерігалось зменшення кількості судових заборон на громадські зібрання та підвищення ефективності діяльності поліції під час великих громадських зібрань всією Україною. Водночас, поліція не забезпечувала належний захист невеликих за кількістю учасників демонстрацій, особливо тих, що були організовані представниками меншин або опозиційних політичних рухів. Мали місце напади і заповідання тілесних ушкоджень учасникам таких заходів з боку членів радикальних націоналістичних груп.

16. Соціально-економічна ситуація на сході України продовжувала погіршуватися, у зв'язку із труднощами, пов'язаними із веденням бойових дій, запровадженням заходів, що перешкоджають економічному розвитку, а також зростанням рівнів бідності та безробіття. Постачання води та електроенергії для населення відбувалося із суттєвими перебоями з одного боку через часті обстріли об'єктів водопостачання у Донецькій області, а з іншого через дефіцит фінансових ресурсів у компанії, що постачає електроенергію у Луганській області. Це негативно вплинуло на дотримання права на достатній життєвий рівень. УВКПЛ також занепокоєне ризиками для здоров'я населення і можливими ризиками для навколишнього середовища, що пов'язані як безпосередньо із веденням бойових дій, так і з їх наслідками.

17. УВКПЛ задокументувало нові випадки проявів насильства і дискримінації проти ромських громад, деякі були вчинені за участі представників органів місцевої влади, зокрема, це стосується стрілянини у Вільшанах, в результаті якої загинув один із представників ромської громади, та спалення табору ромів у Львові. УВКПЛ звертає увагу на відсутність розслідувань фактів примусового виселення та переміщення ромів, що перешкоджає ефективному притягненню до відповідальності винних у вчиненні таких порушень прав людини.

18. Реституція і відновлення цивільного майна, пошкодженого або зруйнованого внаслідок конфлікту, або надання компенсації за нього, залишається однією з

найактуальніших соціально-економічних проблем. УВКПЛ підкреслює необхідність провести заходи з інвентаризації та перевірки майна, у тому числі розробити механізм документування та оцінки шкоди, завданої внаслідок конфлікту. Починаючи з квітня 2017 року, у «Донецькій народній республіці» до «народної власності» було переведено щонайменше 109 приватних ринків, і розпочалися процедури скасування права власності власників «залишеного» майна.

19. ММПЛУ продовжила стежити за ситуацією з правами людини в Автономній Республіці Крим і місті Севастополь⁸ зі своїх офісів в материковій частині України, керуючись резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 68/262 про територіальну цілісність України та резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 71/205, в якій визнається, що Крим окупований Російською Федерацією. УВКПЛ зафіксувало порушення права на належну судову процедуру і справедливий судовий розгляд, а також неповагу до свободи вираження поглядів, мирних зібрань, пересування, а також релігії і переконань. За порушення імміграційного законодавства Російської Федерації з Криму були депортовані декілька українських громадян, які не мали російського громадянства. Порушення права власності в Криму можуть в цілому бути прирівняні до конфіскації майна без відшкодування його вартості.

20. Судова реформа продовжилася з ухваленням Закону України «Про Конституційний Суд України», в якому запроваджено новий механізм конституційних скарг. Ситуація із нестачею суддівських кадрів, що склалася внаслідок реформ, ініційованих у 2016 році, дедалі погіршилася, оскільки кількість суддів, які пішли на пенсію, у відставку або яких звільнили, значно перевищувала кількість новопризначених суддів. Після того, як Верховна Рада України не змогла провести голосування за нового Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, УВКПЛ наголошувало на необхідності проведення нового відбору відповідно до переглянутого порядку, що має бути прозорим, заснованим на оцінці заслуг кандидатів і передбачати широке залучення громадськості.

21. УВКПЛ продовжило роботу в напрямку технічного співробітництва та інституційного розвитку спільно з Урядом України та громадянським суспільством з метою утвердження та захисту прав людини. Зокрема, було надано підтримку Уряду та партнерам щодо організації третього раунду Універсального періодичного огляду (УПО) України Радою ООН з прав людини шляхом підготовки оновленої збірки рекомендацій, наданих Україні правозахисними механізмами ООН, у тому числі рекомендацій, наданих ММПЛУ, із розподілом за тематичними сферами.

II. Порушення прав на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість

A. Міжнародне гуманітарне право під час ведення бойових дій

22. Бойові дії на сході України продовжувалися, незважаючи на зусилля Тресторонньої контактної групи (ТКГ) в Мінську та «нормандської четвірки» (Франція, Німеччина, Російська Федерація та Україна) щодо забезпечення дотримання сторонами своїх зобов'язань за Мінськими домовленостями. Передбачаючи інтенсифікацію бойових дій, яка зазвичай має місце в серпні, а також бажаючи безпечно зібрати врожай, місцеві громади з обох боків від лінії зіткнення запропонували так зване «врожайне перемир'я» з 24 червня до кінця серпня, що було підтримане ТКГ 21 червня 2017 року.

⁸ Далі у тексті «Крим».

23. Хоча режим припинення вогню ніколи повністю не дотримувався, все ж вірогідно, що перемир'я вплинуло на загальне зменшення кількості щоденних порушень режиму припинення вогню. Відносно спокійні періоди часто переривалися випадками різкого збільшення та раптового зменшення кількості випадків його порушення. Нестабільність і непередбачуваність ситуації з безпекою робило щоденне життя цивільного населення небезпечним, особливо тієї його частини, що проживає вздовж лінії зіткнення. Окрім загрози обстрілів, перед цивільним населенням продовжують поставати ризики, пов'язані з мінами, снарядами, що не розірвалися, та мінами-пастками, оскільки сторони конфлікту не вживали систематичних заходів з розмінування, а також з демаркації і огороження замінованих ділянок, якими часто користується цивільне населення, зокрема, на маршрутах перетину лінії зіткнення та в населених районах⁹. УВКПЛ зауважує, що розміщення мін-пасток на таких ділянках може розглядатися як використання зброї не вибіркової дії.

24. Важке озброєння, у тому числі зброя вибухової дії з широким радіусом ураження (такі як артилерія та міномети) або зброя, використання якої призводить до ураження значної площі численними снарядами (наприклад, реактивні системи залпового вогню), досі розміщене вздовж лінії зіткнення та регулярно використовується, що є порушенням Мінських домовленостей¹⁰. Більше того, УВКПЛ нагадує, що використання такого озброєння у густонаселених районах може вважатися несумісним із принципом розрізнення та становити порушення міжнародного гуманітарного права, оскільки використання такої зброї з високою ймовірністю може мати невибірковий ефект.

25. УВКПЛ залишається занепокоєним з приводу того, що розміщення військових цілей в густонаселених районах, поблизу цивільних об'єктів і об'єктів інфраструктури, необхідних для виживання цивільного населення, і обумовлені цим обстріли таких районів і об'єктів, залишаються поширеною практикою під час ведення бойових дій. Це може свідчити про те, що сторони конфлікту не вживають належних заходів із захисту таких об'єктів¹¹.

26. По-перше, розміщення військових цілей у густонаселених районах, шляхом зайняття військовими цивільних об'єктів, продовжувалося¹², що, своєю чергою, підвищувало ризики для життя цивільних осіб з обох боків від лінії зіткнення¹³. Водночас, всупереч позитивним тенденціям, про які повідомлялося раніше¹⁴, УВКПЛ зафіксувало повернення Збройних Сил України до села Кам'янка (Ясинуватський район Донецької області) та використання цивільного майна починаючи з квітня 2017 року. ММПЛУ звернула увагу на збільшення кількості обстрілів цього села у травні, що, вірогідно, спричинене поверненням Збройних Сил України до нього. У червні внаслідок цих обстрілів один хлопчик отримав поранення¹⁵. Після звернень УВКПЛ Збройні Сили

⁹ Див. нижче пункт про жертви серед цивільного населення.

¹⁰ Відповідно до Мінських домовленостей, сторони взяли на себе зобов'язання відвести важке озброєння від лінії зіткнення.

¹¹ УВКПЛ відзначає, що 9 червня 2017 року Міністерство юстиції України зареєструвало Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» (Зареєстровано у Міністерстві юстиції України за № 704/30572).

¹² ММПЛУ зафіксувала розміщення військових і використання цивільного майна військовими у Донецькій області: у Луганському (23 травня 2017 року), Авдіївці (20 червня 2017 року), Жованці – підконтрольній Уряду частині Зайцевого (21 червня 2017 року), а також у Луганській області: у Теплому (17 травня 2017 року), Муратовому (18 травня 2017 року), Оріхово-Донецькому (18 травня 2017 року), Кряківці (18 травня 2017 року), Лопаскиному (18 травня 2017 року), Малиновому (5 липня 2017 року), Щасті (6 липня 2017 року) та Золотому (10 серпня 2017 року).

¹³ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункти 19 – 22, Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункти 21 – 22.

¹⁴ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункти 18 – 27.

¹⁵ Моніторинговий візит та інтерв'ю ММПЛУ, проведені 20 червня 2017 року.

України звільнили приватний житловий будинок у Лопаскиному (Луганська область), що дозволило його законному власнику повернутися до нього¹⁶.

27. УВКПЛ звертає увагу на озвучену наприкінці червня пропозицію військово-цивільної адміністрації Бахмута перемістити людей, які досі проживають у Жованці – підконтрольній Уряду частині села Зайцеве, розділеного лінією зіткнення, задля їх безпеки. Водночас, ця ініціатива була вкрай неуспішною з огляду на відсутність належної фінансової компенсації, умов для тимчасового розміщення осіб, а також побоювання людей щодо розграбувань та руйнувань їх будинків¹⁷. У тих випадках, коли використання певної місцевості є виправданим з точки зору військової необхідності, сторони мають вживати заходів для захисту цивільного населення, що проживає поруч¹⁸. Якщо виникає необхідність в евакуації місцевого населення, її треба проводити добровільно із забезпеченням процедурних гарантій та засобів правового захисту, зокрема, необхідно забезпечити можливість осіб зареєструватися як внутрішньо переміщені особи (ВПО), навіть у випадку переміщення в межах одного населеного пункту, належне житло (яке, зокрема, буде відповідати потребам людей з інвалідністю) та компенсацію.

28. По-друге, розміщення військових цілей поблизу цивільних об'єктів і об'єктів інфраструктури, необхідних для виживання цивільного населення, наражають на небезпеку такі об'єкти. Зокрема, внаслідок обстрілів лікарням і школам з обох боків від лінії зіткнення, було нанесено шкоду. 28 травня були зафіксовані прямі попадання у центральну лікарню (на даху якої нанесено великий чотириохметровий червоний хрест) та школу № 2 у підконтрольній Уряду Красногорівці¹⁹. 15 червня і 17 червня снаряди влучили в інтернати у контрольованому озброєним групам селищі Трудовське у Петрівському районі Донецька та в Ясинуватій відповідно²⁰.

29. Також протягом другого кварталу 2017 року значно зросла серйозність інцидентів, внаслідок яких постраждали об'єкти водопостачання²¹. Загалом протягом звітного періоду Кластер з питань води, санітарії та гігієни (WASH Cluster) зафіксував 24 таких інциденти²². Найсерйозніша ситуація виникла в результаті низки інцидентів, коли внаслідок обстрілів 6 – 10 червня Перша насосна станція²³ Південно-Донбаського водогону неодноразово припиняла свою роботу, що, своєю чергою, призвело до припинення водопостачання для близько 400 тисяч осіб з обох боків від лінії зіткнення на період до 10 днів. Донецька фільтрувальна станція²⁴, що здійснює очищення води для

¹⁶ Моніторинговий візит ММПЛУ, здійснений 18 травня 2017 року.

¹⁷ Деякі мешканці, з якими було проведено інтерв'ю, висловили готовність шукати безпечний притулок шляхом придбання нерухомості в іншому місці, але їм не було запропоновано належної фінансової компенсації за руйнування/пошкодження їхнього майна внаслідок обстрілів або за те, що воно стало непридатним до проживання через безпекові ризики. Тому вони вирішили продовжити жити у тому, що залишилося від їхніх будинків, оскільки там вони можуть вирощувати врожай і тримати птицю. Інші мешканці зазначили, що вони відмовилися від пропозиції переїхати з огляду на незадовільні житлові умови в гуртожитку, де органи влади планували тимчасово їх розмістити, обмежені можливості забезпечувати засоби до існування, а також через страх, що їхні будинки будуть розграбовані і зруйновані, якщо вони їх залишать без догляду. Під час проведення інтерв'ю представники ММПЛУ звернули увагу на ознаки подальшої присутності військових у цьому населеному районі.

¹⁸ Звичайне міжнародне гуманітарне право, Правила 24, 131 та 133.

¹⁹ Моніторинговий візит ММПЛУ, здійснений 31 травня 2017 року. Незважаючи на те, що лікарня і школа працювали на момент попадання снарядів, жодних жертв зафіксовано не було.

²⁰ Моніторинговий візит ММПЛУ, здійснений 28 червня 2017 року.

²¹ Якщо у першому кварталі в середньому кожний інцидент призводив до порушення водопостачання для 123 тисяч осіб, то у квітні – червні кожний подібний інцидент призводив до припинення водопостачання на 24 години для 287 тисяч осіб. Інформаційний бюлетень Кластеру з питань води, санітарії та гігієни (WASH Cluster), 1 травня – 30 червня 2017 року, випуск 9.

²² Повідомлення про інциденти Кластеру з питань води, санітарії та гігієни у період з 16 травня до 15 серпня 2017 року.

²³ Перша насосна станція розташована між контрольованими озброєним групам селами Василівка і Крута Балка безпосередньо біля лінії зіткнення.

²⁴ Донецька фільтрувальна станція розташована у так званій «сірій зоні» приблизно за 15 км на північ від м. Донецьк: між підконтрольною Уряду Авдіївкою та контрольованою озброєним групам Ясинуватою. Станом на 15 серпня 2017 року, протягом цього року станція припиняла роботу вже 13 разів.

приблизно 345 тисяч людей з обох боків від лінії зіткнення, через обстріли була відключена від енергопостачання у періоди з 2 до 6 червня та з 30 червня до 3 липня. УВКПЛ вітає досягнуту 19 липня 2017 року в Мінську домовленість щодо створення зон безпеки навколо двох об'єктів інфраструктури водопостачання у Донецькій області: Донецької фільтрувальної станції та Першої насосної станції. Водночас, УВКПЛ з жалем відзначає, що реальне відведення військ та зброї з цих зон досі не розпочалося²⁵.

30. УВКПЛ зафіксувало інші випадки пошкодження життєво-важливих об'єктів цивільної інфраструктури внаслідок обстрілів, що призводили до перебоїв із постачанням води, електроенергії та газу, у тому числі у підконтрольних Уряду Кримському та Авдіївці, де мешканці не мали доступу до газопостачання починаючи з 5 червня і 7 червня відповідно. У підконтрольному Уряду м. Торецьку та навколишніх селах водопостачання надається лише одну годину на день, тоді як у деяких прилеглих районах мешканці взагалі не мають доступу до проточної води через значні втрати води у водогоні, пошкодженому у «сірій зоні» між Торецьком та контрольованій озброєними групами Горлівці. Ця ситуація залишається невирішеною з січня 2017 року, оскільки сторони конфлікту не змогли домовитися про «вікно тиші», необхідне для проведення ремонту водогону, який, за оцінками, потрібно робити щонайменше у десяти місцях.

31. УВКПЛ нагадує, що постачання води та електроенергії, а також опалення у зимовий період, є вкрай важливим для виживання цивільного населення, і що розміщення військових цілей у жилих районах, зокрема, поблизу лікарень, шкіл та об'єктів інфраструктури, необхідних для виживання цивільного населення, може становити порушення міжнародного гуманітарного права.

В. Жертви серед цивільного населення

«Мирного чоловіка було вбито на подвір'ї. Ніхто не скаже, хто відповідає за обстріли».

- Брат чоловіка, вбитого обстрілами

32. У період з 16 травня до 15 серпня 2017 року УВКПЛ зафіксувало 161 цивільні жертви, пов'язаних з конфліктом: 26 загиблих (11 жінок і 15 чоловіків) та 135 поранених (74 чоловіка, 46 жінок, 9 хлопчиків, 3 дівчинки)²⁶. Це на 16 відсотків менше, ніж у попередньому звітному періоді (з 16 лютого до 15 травня 2017 року), коли було зафіксовано 193 цивільні жертви, та на 14 відсотків менше, у аналогічному періоді попереднього року (з 16 травня до 15 серпня 2016 року), коли УВКПЛ зафіксувало 188 цивільних жертв.

33. Побоювання щодо збільшення кількості цивільних жертв у серпні (як це мало місце в попередні роки конфлікту) у перші два тижні місяця не справдилося. Одним з

²⁵ 28 липня 2017 року у район навколо Першої насосної станції влучили три снаряди. Донецька фільтрувальна станція втратила доступ до енергопостачання через обстріли 22 липня. 3 серпня її було обстріляно повторно. 4 серпня члени Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ та найняті за контрактом робітники потрапили під вогонь зі стрілецької зброї, коли встановлювали камеру на даху Донецької фільтрувальної станції. 9 серпня у камеру влучила куля і вона була знищена. Див. оперативні звіти СММ ОБСЄ за посиланнями: <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/334146> та <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/335026>.

²⁶ УВКПЛ аналізувало дані про жертви серед цивільного населення шляхом вивчення широкого кола різних джерел інформації, оцінюючи при цьому їх достовірність та надійність. Під час документування та аналізу кожного інциденту УВКПЛ ретельно перевіряє інформацію про жертви з якомога ширшого переліку джерел, зокрема, відкритих доповідей ОБСЄ, свідчень очевидців, жертв та інших осіб, які безпосередньо постраждали від певного інциденту, учасників бойових дій, лідерів громад, медичного персоналу та інших джерел. У деяких випадках висновки можливі лише після декількох тижнів або місяців вивчення ситуації. Це може означати, що окремі висновки щодо жертв серед цивільного населення з часом можуть бути переглянуті з урахуванням нововиявленої інформації. УВКПЛ не стверджує, що статистичні дані, представлені у цій доповіді, є повними. Дані стосовно жертв серед цивільного населення можуть бути заниженими через труднощі зі збором інформації, зокрема, через відсутність доступу до окремих географічних районів протягом певних проміжків часу.

факторів зменшення кількості цивільних жертв внаслідок обстрілів у липні та першій половині серпня 2017 року може бути так зване «врожайне перемир'я», яке розпочалося 24 червня.

	Обстріли (міномети, гармати, гаубиці, РСЗВ і танки)			Стрілецька зброя та легке озброєння			Міни, ВПВ, міни-пастки і СВП		
	Вбито	Поранено	Всього	Вбито	Поранено	Всього	Вбито	Поранено	Всього
Донецька область (всього)	9	70	79	1	12	13	8	20	28
Підконтрольна Уряду територія	1	24	25		4	4	5	10	15
Територія, контрольована озброєними групами	8	46	54	1	8	9	2	10	12
«Сіра зона»							1		1
Луганська область (всього)		10	10		1	1	8	21	29
Підконтрольна Уряду територія		2	2				2	2	4
Територія, контрольована озброєними групами		8	8		1	1	6	19	25
Харківська область								1	1
Загалом	9	80	89	1	13	14	16	42	58
Частка від загальної кількості			55.3			8.7			36

34. За весь період конфлікту, з 14 квітня 2014 року до 15 серпня 2017 року загинуло щонайменше 2 505 цивільних осіб: 1 381 чоловік, 838 жінок, 90 хлопців та 47 дівчат, а також 149 дорослих, стать яких невідома. Окрім цього, 298 цивільних осіб, у тому числі 80 дітей, загинули внаслідок падіння літака «МН-17» 17 липня 2014 року. Загальна кількість цивільних осіб, які були поранені у зв'язку з конфліктом, оцінюється на рівні 7-9 тисяч осіб.

35. Загалом з 14 квітня 2014 року до 15 серпня 2017 року УВКПЛ зафіксувало 34 766 жертв, пов'язаних з конфліктом, серед цивільного населення, українських військових та членів озброєних груп. Ця кількість включає 10 225 загиблих та 24 541 поранених²⁷.

36. Хоча від початку збройного конфлікту пройшло вже понад три роки, Уряд України досі не створив національний механізм забезпечення належного, ефективного, швидкого та відповідного правового захисту, у тому числі відшкодування шкоди, для цивільних жертв конфлікту, зокрема для тих, хто зазнали поранення, і для родичів загиблих осіб²⁸.

С. Зниклі безвісти та виявлення людських останків

37. Протягом звітнього періоду УВКПЛ не відзначило зрушень у визначенні місцезнаходження сотень осіб, які зникли безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом²⁹. Точна кількість осіб, зниклих безвісти, залишається невідомою. В умовах відсутності ефективної координації між органами державної влади та обміну відповідною інформацією між Урядом та озброєними групами, загальнодоступні дані з приводу кількості зниклих осіб в зоні конфлікту суттєво відрізняється. Станом на 15 серпня 2017 року у відкритій базі даних Національної поліції України нараховувалося 1 476 осіб³⁰, зниклих безвісти у зоні конфлікту починаючи з середини квітня 2014 року. За даними Головного управління Національної поліції у Донецькій області, загалом з початку конфлікту в області зниклими безвісти вважаються 1 646 осіб. За даними «уповноваженого з прав людини» «Донецької народної республіки», 509 осіб³¹ зареєстровані як зниклі безвісти. УВКПЛ переконане, що ці дані відображають лише кількість звернень для розшуку зниклих безвісти осіб, які направляються різним суб'єктами. Окрім того, деякі особи можуть бути включеними до декількох списків одночасно, а місцезнаходження деяких інших осіб з цих списків може бути вже встановлене.

38. УВКПЛ також вважає, що багато з тих, хто вважається зниклими безвісти, можуть бути загиблими, а їх тіла було або не знайдено або не ідентифіковано. Налагодження обміну даними судово-медичних експертиз та іншою інформацією про зниклих безвісти осіб між Урядом України, «Донецькою народною республікою» і «Луганською народною республікою» могло б допомогти ідентифікувати деяких осіб, останки яких зберігаються в моргах або були поховані як неопізнані. Це могло б полегшити страждання родичів, спричинені відсутністю інформації про долю їхніх

²⁷ Ця оцінка УВКПЛ є найскромнішою, оскільки базується виключно на наявних даних. Загальна кількість включає: жертви серед Збройних Сил України за даними органів державної влади України; 298 пасажирів та членів екіпажу рейсу «МН-17»; жертви серед цивільного населення на підконтрольній Уряду території, відповідно до інформації, наданої місцевою владою та управліннями Національної поліції у Донецькій і Луганській областях; а також жертви серед цивільного населення і членів озброєних груп на територіях, що контролюються «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою», згідно з даними, що були надані озброєними групами, так званою «місцевою владою» та місцевими закладами охорони здоров'я. Ці дані є неповними через відсутність інформації щодо окремих географічних районів і проміжків часу, а також через загальну нестачу інформації, особливо щодо кількості жертв серед військових. Дані щодо поранених є неповними. Зростання показників кількості людських жертв за різні звітні періоди не обов'язково означає, що кількість жертв збільшилась саме протягом цього звітнього періоду – окремі випадки могли статися раніше, але були задокументовані лише під час певного звітнього періоду.

²⁸ Основні принципи та керівні положення ООН, що стосуються права на юридичний захист і відшкодування збитку жертвам грубих порушень норм міжнародного права прав людини, а також серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, зобов'язують держав надавати компенсації за будь-яку шкоду, що може бути економічно оцінена, пропорційно до серйозності порушення і відповідно до обставин кожної ситуації, що виникла в результаті грубих порушень норм міжнародного права прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, включаючи: а) шкоду фізичному або психічному здоров'ю; б) упущені можливості, включаючи працевлаштування, освіту і соціальні пільги; в) матеріальні збитки і упущену вигоду, в тому числі втрату можливості заробітку; г) моральну шкоду; е) витрати на юридичну або експертну допомогу, ліки і медичне обслуговування, а також на послуги психологічних і соціальних служб.

²⁹ Переважно у 2014 – 2015 роках, але також у 2016 – 2017 роках.

³⁰ 1 243 чоловіка і 233 жінки.

³¹ Станом на 21 липня 2017 року.

близьких. Практика ДНК-профілювання була доступна в Україні до 2014 року і використовувалася на підконтрольній Уряду території від початку конфлікту. На території, підконтрольній озброєним групам, ДНК-профілювання людських залишків і родичів осіб, зниклих безвісти, вже почали проводити у м. Донецьку, але у м. Луганську ця практика досі не запроваджена. УВКПЛ не виключає, що окремі особи, які вважаються зниклими безвісти, можуть бути живими та таємно утримуватися під вартою або ж утримуватися під вартою без зв'язку із зовнішнім світом як на підконтрольній Уряду території, так і на території, контрольованій озброєними групами.

Д. Позасудові страти, вбивства, позбавлення волі, насильницькі зникнення, катування і жорстоке поводження та сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

1. Позасудові страти і вбивства

39. УВКПЛ продовжило отримувати повідомлення про вбивства та насильницькі зникнення, що могли призводити до смертей, та які мали місце до звітнього періоду – переважно у 2014 році. Ці повідомлення є додатковими свідченнями того, що на початкових етапах конфлікту у зоні конфлікту право та порядок не дотримувалися взагалі, і що безкарність за серйозні порушення і зловживання правами людини, про які повідомляється, залишається поширеною. Далі наводяться приклади таких справ.

40. 17 липня 2014 року три чоловіки і жінка зникли під час подорожі автомобілем з підконтрольної Уряду Красногорівки у підконтрольну озброєним групам Макіївку (обидва населені пункти – у Донецькій області). Обгорілі залишки їхнього автомобіля було знайдено неподалік контрольно-пропускного пункту українських сил. Через деякий час тіла двох чоловіків і жінки, що були ідентифіковані як такі, що належать трьом зниклим безвісти особам³², пройшли судово-медичну експертизу у закладі на підконтрольній Уряду території, за результатами якої було встановлено, що причиною смерті усіх трьох осіб були вогнепальні поранення в голову³³. Головного управління національної поліції Донецької області розпочало розслідування з приводу цієї справи, однак жодного прогресу досягнуто не було.

41. У жовтні 2014 року жителя м. Антрацит у Луганській області (підконтрольного озброєним групам) було викликано до місцевої «комендатури», де, як повідомляється, його побили до смерті. Його тіло було знайдено у вугільній шахті рік потому³⁴.

42. У червні 2017 року УВКПЛ зафіксувало випадок, який свідчить про систематичну практику вбивств та насильницьких зникнень у зоні конфлікту. Молодий чоловік, який заробляв на життя тим, що носив багаж людей, що перетинали лінію зіткнення у Станиці-Луганській, 27 квітня 2017 року вийшов з дому на роботу та не повернувся. 2 травня члени його сім'ї побачили повідомлення у засобах масової інформації, в якому йшлося про те, що його тіло було знайдено працівниками бригади швидкої допомоги Жовтневого району м. Луганська (підконтрольного озброєним групам) ввечері 27 квітня. Відповідно до свідцтва про смерть, молодий чоловік помер від геморагічного шоку, пов'язаного із численними травмами голови, кінцівок, кісток, а також травмами внутрішніх органів. «Міліція» у Луганську не повідомила членам сім'ї жодної інформації про обставини його смерті. Троїцький відділ поліції Головного управління Національної поліції в Луганській області ініціювало кримінальне провадження у цій справі. Раніше у 2015 році молодого чоловіка було свавільно затримано членами роти «Торнадо»³⁵ у Станиці-Луганській на

³² Члени сімей жертв ніколи не бачили ці тіла, однак згідно документів судово-медичної експертизи вони були визначені як жертви.

³³ Зустріч, проведена ММПЛУ 13 липня 2017 року.

³⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 9 серпня 2017 року.

³⁵ Більше інформації про порушення прав людини, скоєні членами цієї роти див. у Доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 85.

підконтрольній Уряду території, і він провів декілька днів у неофіційному місці тримання під вартою³⁶. Військова прокуратура здійснює розслідування цього випадку.

2. Незаконне та свавільне позбавлення волі, насильницькі зникнення і викрадення

«Я боюся вийти на вулицю. Люди питають мене: «На що ти сподіваєшся? Вони померли». Серце рветься на шматки, коли вони так кажуть. На що я сподіваюся?! На диво!»

- Мати двох синів, місцезнаходження яких невідоме з липня 2014 року

43. На підконтрольній Уряду України території УВКПЛ продовжило користуватися вільним доступом до офіційних місць тримання під вартою і провело ряд інтерв'ю із затриманими, чії справи пов'язані з конфліктом, у слідчих ізоляторах у Бахмуті, Харкові, Херсоні, Києві, Маріуполі, Миколаєві, Одесі, Полтаві, Старобільську та Запоріжжі.

44. УВКПЛ також продовжило фіксувати випадки, коли військовослужбовці Збройних Сил України затримували осіб за обвинуваченнями, пов'язаними з конфліктом, та тримали їх під вартою без зв'язку із зовнішнім світом протягом доби або більше, перш ніж передати їх до офіційних місць тримання під вартою. Наприклад, у червні 2017 року чотирьох осіб утримували під вартою без зв'язку із зовнішнім світом у підвалі, протягом приблизно 24 годин, за цей час одну жертву було побито, а іншій погрожували фізичним насильством, у тому числі з використанням електричного струму, задля того, щоб отримати від них інформацію.³⁷

45. На території, контрольованій озброєними групами, УВКПЛ продовжують відмовляти у доступі до місць тримання під вартою, незважаючи на численні запити, у тому числі щодо конкретних осіб, місцезнаходження яких є відомим. УВКПЛ отримало запевнення, що до усіх осіб, позбавлених волі на цій території, ставляться гуманно з належним дотриманням їх прав. Водночас, інформація, отримана ММПЛУ з перших рук, та відсутність доступу дає УВКПЛ підстави для серйозного занепокоєння щодо умов тримання таких осіб під вартою та ставлення до них, а також дозволяє з високою ймовірністю припустити скоєння серйозних зловживань правами людини.

46. Протягом звітного періоду УВКПЛ зафіксувало випадки арешту та тримання під вартою за обвинуваченнями в тероризмі щодо осіб, які, як повідомляється, ведуть господарську діяльність та сплачують «податки» до бюджету «Донецької народної республіки». Наприклад, чотири підприємці, які виїхали з Донецьку після початку конфлікту, були затримані Службою безпеки України за обвинуваченнями у тероризмі³⁸ за те, що вони вели господарську діяльність на території, контрольованій озброєними групами³⁹. Станом на 15 серпня 2017 року, всі четверо залишаються у слідчому ізоляторі в Маріуполі. УВКПЛ занепокоєне тим, що за цими обвинуваченнями під вартою може утримуватися більше осіб.

47. УВКПЛ зафіксувало нові випадки, коли особи стали жертвами насильницьких зникнень, зокрема, на території, контрольованій озброєними групами. У багатьох випадках особи утримувалися під вартою без зв'язку із зовнішнім світом щонайменше протягом місяця. Один співрозмовник розповів представникам ММПЛУ, що це поширена практика, яку використовує «міністерство державної безпеки» («МДБ») «Луганської народної

³⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 14 червня 2017 року.

³⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 9 серпня 2017 року.

³⁸ Проти них висунули обвинувачення за статтями 258-3 (створення терористичної групи або терористичної організації) та 258-5 (фінансування тероризму) Кримінального кодексу України.

³⁹ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 21 червня та 19 липня 2017 року.

республіки» для того, щоб утримувати підозрюваних під вартою, доки не буде зібрано достатньо «доказів» для висунення «обвинувачення»⁴⁰. Деякі показові справи описано нижче.

48. 18 квітня 2017 року «міліція» затримала чоловіка у м. Луганську. Як повідомляється, його звільнили того ж дня, але він не повернувся додому і зник безвісти. Наступного дня «МДБ» провело обшук в його будинку та вилучило деякі його особисті речі. Потерпілий перебував під вартою без зв'язку із зовнішнім світом до 31 травня, коли його родині повідомили, що його було заарештовано «прикордонною службою» «МДБ». Йому пред'явили обвинувачення у «державній зраді», і станом на 15 серпня він перебував під вартою⁴¹.

49. 3 червня 2017 року у м. Донецьку «МДБ» затримало блогера, відомого як Станіслав Васін, і понад місяць тримало його під вартою без зв'язку із зовнішнім світом, незважаючи на запити, які подавала його родина. 15 липня 2017 року його матері було повідомлено про його затримання⁴². Станом на 15 серпня 2017 року він перебував під вартою.

50. УВКПЛ занепокоєне з приводу використання такої практики озброєними групами, особливо в контексті відсутності доступу УВКПЛ або інших міжнародних організацій до таких затриманих. УВКПЛ зауважує, що заборона насильницьких зникнень є абсолютною⁴³. Як відзначив Спеціальний доповідач ООН з питань катувань, «катування найчастіше застосовуються під час тримання осіб під вартою без зв'язку із зовнішнім світом»⁴⁴. Більше того, тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом може само собою становити форму жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання⁴⁵.

51. УВКПЛ також продовжило документувати випадки зникнення осіб у 2014-2016 роках, місцезнаходження яких залишається невідомим. Наприклад, 28 травня 2014 року у Станиці-Луганській, яка на той час була контрольована озброєним групам, невідомі чоловіки у цивільному одязі затримали чоловіка, відомого своїми проукраїнськими поглядами. Свідком його викрадення стала його сестра⁴⁶. В іншому випадку, що мав місце 12 липня 2014 року поблизу підконтрольного Уряду населеного пункту Плотина зникли два чоловіки. Свідок бачив, як їх затримували чоловіки у чорній уніформі без знаків розрізнення⁴⁷. В обох випадках члени родини більше не отримували жодної інформації про потерпілих, хоча з приводу цих випадків Головне управління Національної поліції в Луганській області розпочало розслідування.

3. Катування та жорстоке поводження

52. УВКПЛ продовжило документувати повідомлення про катування та жорстоке поводження з особами, затриманими у зв'язку з конфліктом, часто для того, щоб змусити їх визнати вину або «співпрацювати» зі слідчими органами.

53. На підконтрольній Уряду території ММПЛУ зафіксувала декілька випадків використання таких методик допитів, що можуть розглядатися як катування, у тому числі імітацію страти та використання електрошокера. Про такі випадки часто повідомляють лише тоді, коли після порушення пройшло чимало часу, оскільки потерпілі часто

⁴⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 19 травня 2017 року.

⁴¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 9 червня 2017 року.

⁴² Після цього матері потерпілого дозволили відвідати його у «місці тримання під вартою». Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 7 червня і 15 липня 2017 року.

⁴³ Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, стаття 1.

⁴⁴ UN doc. E/CN.4/1995/34, Доповідь Спеціального доповідача ООН з питань катувань, пункт 926(d).

⁴⁵ UN doc. E/CN.4/2004/56/Add.2, Тео ван Бовен, Спеціальний доповідач ООН з питань катувань; візит до Іспанії, пункти 34 – 41.

⁴⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 17 травня 2017 року.

⁴⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 15 червня 2017 року.

залишаються під вартою або про них взагалі не повідомляють через побоювання переслідувань або недовіру до системи правосуддя. УВКПЛ зауважує, що заборона катування і жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання є абсолютною, і відступ від відповідних зобов'язань не допускається⁴⁸, навіть під час надзвичайного стану, збройних конфліктів та у рамках заходів з боротьби з тероризмом⁴⁹.

54. Випадки, нещодавно зафіксовані ММПЛУ свідчать, що така практика є поширеною. 2 червня 2017 року у Краматорську невідомі чоловіки у чорному одязі без знаків розрізнення викрали жінку. Їй погрожували зброєю та протягом близько 90 хвилин допитували про її родину. Особи, що вчинили порушення, вимагали від неї надати інформацію про військову техніку озброєних груп. Коли вона відмовилася, її схопили за волосся та погрожували відвезти до лінії фронту. Після цього її привезли до лісу, навколо якого було маркування про те, що територію заміновано, та погрожували, що її змусять пройти через цей ліс. Нападники записали її «зінання» на відеореєстратор, а потім наказали їй негайно залишити місто і нікому не розповідати про те, що сталося, а інакше її вб'ють⁵⁰.

55. У травні 2017 року у Маріуполі жінку заманили до позицій батальйону «Азов», де їй зав'язали очі та відвезли у невідомому напрямі. Її били по колінах прикладом гвинтівки та погрожували поховати на місці, тому вона погодилася співпрацювати. Особи, які вчинили порушення, повідомили правоохоронним органам, що вони захопили члена озброєної групи, після чого співробітники поліції допитали її без присутності адвоката, і вона підписала протокол допиту, у якому визнала свою належність до озброєної групи. Наступного дня її «зінання» було зняте на відеореєстратор. Після цього її перевели до будівлі СБУ в Маріуполі, де їй довелося повторити своє зінання двом співробітникам СБУ. Коли один з них вийшов з кабінету, інший зачинив двері зсередини та наказав їй зняти одяг для проведення фізичного огляду. Він зробив фотографії її шрамів та татувань, не надаючи відповідних пояснень, через що жінка почувалася незручно. УВКПЛ зауважує, що примус до роздягання під час такого огляду, що проводився не медичним працівником, може розглядатися як сексуальне насильство. Після цього жінку відвезли до її помешкання, де було проведено обшук. Вона перебувала там із двома співробітниками СБУ протягом трьох днів. Тоді її привезли до суду, де співробітник СБУ двічі вдарив її у живіт, що викликало сильний біль.⁵¹ Військова прокуратура розпочала кримінальне провадження з приводу дій співробітників СБУ.

56. Випадки, які мали місце раніше, але які УВКПЛ змогло зафіксувати лише протягом звітнього періоду, свідчать про те, що катування/жорстоке поводження застосовується протягом тривалого часу, і що притягнення до відповідальності за такі порушення прав людини є складним завданням.

57. У вересні 2016 року троє озброєних військовослужбовців Збройних Сил України у масках увірвалися у будинок чоловіка поблизу підконтрольної Уряду Трьохізбенки. Потерпілого вдарили, відвели до іншого будинку і там побили – вірогідно, через те, що його діти живуть у Російській Федерації. Коли наступного ранку його звільнили, особи, які вчинили порушення, погрожували застрелити його та його дружину, якщо він буде розповідати про те, що сталося. Внаслідок побиття у потерпілого на грудях залишилися

⁴⁸ Конвенція проти катувань, стаття 2(2). Див. також Коментар загального порядку № 2, «Виконання статті 2 державами-сторонами», UN Doc. CAT/C/GC/2/CRP/1/Rev.4 (2007), неперекладана версія, пункт 1.

⁴⁹ Глумачення катувань у контексті практики та судової практики міжнародних органів, Фонд добровільних внесків ООН для допомоги жертвам катувань, доступно за посиланням: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Torture/UNVFVT/Interpretation_torture_2011_EN.pdf.

⁵⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 19 липня 2017 року.

⁵¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 19 липня 2017 року.

синці, і протягом тижня він був прикутий до ліжка⁵². Він подав скаргу до органів влади, військовий прокурор допитав його, але офіційного розслідування не було розпочато.

58. УВКПЛ зафіксувало випадки восьми осіб, затриманих і підданих катуванням співробітниками СБУ у Харкові у 2015 році⁵³. Троє з них були заарештовані окремо один від одного у травні 2015 року. На них надягли наручники і пакети на голову. Їх відвезли до будівлі СБУ у Харкові, де їх окремо одного від одного допитували і катували протягом декількох годин. Зокрема, їх душили з використанням протигазу⁵⁴, зміщували суглоби⁵⁵, застосовували електричний струм та імітували страти. Їм також погрожували смертю і сексуальним насильством щодо їхніх родин. Співробітники СБУ змусили їх підписати заяви про «визнання вини» та відмовили їм у доступі до безкоштовного адвоката. Після цього їх перевели до лікарні, де лікар відмовився зафіксувати очевидні травми. В іншій справі, яка також сталася у травні 2015 року, чоловіка було затримано і на шляху до будівлі СБУ в Харкові порушники зупинили автомобіль та застосували до нього катування електричним струмом. Коли вони дісталися будівлі СБУ, потерпілого знову почали катувати, доки він не «зізнався»⁵⁶. Станом на 15 серпня 2017 року усі четверо потерпілі перебувають у слідчому ізоляторі. Військова прокуратура розпочала кримінальне провадження з приводу цих порушень.

Скоєні озброєними групами

59. Не маючи доступу до місць позбавлення волі на території, контрольованій озброєними групами, УВКПЛ не може повноцінно оцінити умови тримання під вартою. Той факт, що міжнародним спостерігачам вже тривалий час відмовляють у доступі до ув'язнених для проведення інтерв'ю відповідно до міжнародних стандартів у поєднанні з інформацією, отриманою з перших рук, дає УВКПЛ підстави припустити, що такі ув'язнені піддаються катуванням і жорсткому поводженню. В умовах відсутності доступу до ув'язнених, відповідно до міжнародні стандартів, ймовірність того, що до них можуть застосовуватися катування і жорстоке поводження є високою.

60. Водночас, ММПЛУ мала можливість зафіксувати декілька випадків, коли щодо осіб, які утримувалися під вартою на території, контрольованій озброєними групами, застосовували поводження, що може оцінюватися як катування або жорстоке поводження. Такі випадки мали місце до і під час звітного періоду. З міркувань конфіденційності та з метою захисту потерпілих та їх сімей у цій доповіді відображено не всі задокументовані випадки⁵⁷.

61. Після дев'яти місяців тримання під вартою збройними групами, суддя Апеляційного суду Луганської області був випущений на свободу 14 лютого 2017 року⁵⁸. Його було затримано на блокпості у Станиці Луганській у жовтні 2016 року і з того часу «міністерство державної безпеки» «Луганської народної республіки» тримало його під вартою без зв'язку із зовнішнім світом. 48 днів його тримали в одиночній камері. Умови тримання під вартою були незадовільними, включаючи, недостатнє харчування, холодні температури, обмежений простір і санітарні умови. УВКПЛ вважає, що такі умови можуть прирівнюватися до жорсткого поводження. Під час тримання під вартою, жертва чула як інших ув'язнених забирали на допити, під час яких ймовірно били та піддавали електричному шоку. Його примусили зняти пропагандистське відео проти України. Під

⁵² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 18 травня 2017 року.

⁵³ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 25 травня, 31 травня, 7 червня, 13 липня, 21 липня і 26 липня 2017 року.

⁵⁴ Так зване катування «слоник».

⁵⁵ Так зване катування «ластівка».

⁵⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 15 червня 2017 року.

⁵⁷ У цій доповіді описані не всі нові випадки, оскільки УВКПЛ прагне забезпечити максимальний захист осіб шляхом суворого дотримання принципів конфіденційності та інформованої згоди. Декілька жертв та свідків, з якими представники УВКПЛ провели інтерв'ю, не захотіли надати необхідну інформацію або не надали згоди не те, щоб їхні свідчення стали доступними публічно, остерігаючись відплати.

⁵⁸ Для отримання додаткової інформації див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 42.

час його тримання під вартою УВКПЛ неодноразово вимагало надати до нього доступ. До дня його звільнення, коли його було доставлено до ММПЛУ, «Луганська народна республіка» відмовлялася надати будь-яку інформацію про його місцезнаходження та долю⁵⁹.

62. 13 липня 2017 року жінка з вадами слуху, яка публічно критикувала «Луганську народну республіку» у соціальних мережах, була затримана на контрольно-пропускному пункті озброєних груп на маршруті перетину лінії зіткнення у Станиці-Луганській. Протягом 16 днів «міністерство державної безпеки» «Луганської народної республіки» тримало її під вартою без зв'язку із зовнішнім світом. Протягом усього часу тримання під вартою «міністерство державної безпеки», відповідаючи на запити членів її сім'ї, заперечувало сам факт її затримання. Жінку чотири рази допитали без присутності адвоката. Під час одного із допитів їй вивихнули палець із використанням пласкогубців. Також їй погрожували, відвести у підвал до затриманих чоловічої статі, де вона проведе «веселу ніч». 29 липня її відвезли на той самий контрольно-пропускний пункт та наказали йти на сторону, підконтрольну Уряду⁶⁰. Розслідування з приводу цієї справи було розпочато Головним управлінням Національної поліції у Луганській області.

4. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

«Тоді військовий сказав мені: «Ми приведемо твою сім'ю у підвал, і звалтуємо їх у тебе на очах».

- Затриманий

63. УВКПЛ продовжує отримувати повідомлення про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом – багато випадків, про які йде мова, відбулися раніше, але були зафіксовані пізніше лише під час звітного періоду, коли жертви змогли розказати про те, що їм довелося пережити. УВКПЛ нагадує, що загалом кількість випадків сексуального насильства можна вважати заниженою через чутливість цього питання, травми, що отримали жертви, та презирливе ставлення суспільства до жертв сексуального насильства, а також через страх помсти. До того ж, з огляду на свій особливий характер, сексуальне насильство часто вчмяється без свідків або ж коли єдині свідки є співучасниками.

64. Як зафіксовано раніше, сексуальне насильство найчастіше застосовується як метод катування людей, затриманих у зв'язку з конфліктом. Наприклад, чоловіка, що утримувався у будівлі СБУ в Харкові, у травні 2015 року протягом декількох годин катували, намагаючись змусити його надати свідчення. Потерпілий здався, коли до кабінету увійшла особа, що назвала себе лікарем, із набором хірургічних інструментів, та почала знімати з потерпілого штани, погрожуючи відрізати йому сім'яні залози. Після цього співробітники СБУ перевели його до кабінету слідчого, де його змусили підписати низку свідчень проти себе⁶¹. В іншому випадку жінку, яка утримувалася у будівлі СБУ в Харкові, у квітні 2015 року піддавали різним катуванням, у тому числі їй погрожували, що співробітники СБУ передадуть її доньку членам «Правого сектору» або батальйону «Айдар», щоб вона «подивилася, як вони будуть гратися з нею»⁶².

65. УВКПЛ вітає зусилля Уряду розслідувати випадки сексуального насильства. УВКПЛ відзначає, що військова прокуратура розпочала розслідування одного випадку

⁵⁹ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 14 липня та 17 серпня 2017 року.

⁶⁰ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 17 липня та 11 серпня 2017 року.

⁶¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 31 травня 2017 року.

⁶² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 25 травня 2017 року.

сексуального насильства ймовірно вчиненого військовослужбовцями Збройних сил України і встановила факти, що можуть свідчити про вчення злочину.

Скоєне озброєними групами

66. УВКПЛ зафіксувало справу жінки, яка була піддана зґвалтуванню групою осіб у червні 2014 року, коли її село перебувало під контролем озброєних груп. За словами свідків, на неї напали троє чоловіків, які бризнули щось в її очі, щоб вона не могла бачити, а після цього піддали її анальному зґвалтуванню. Жінка отримала тяжкі травми, була прооперована та протягом трьох тижнів перебувала у лікарні. Слід зазначити, що витрати на її лікування були частково покриті командиром озброєної групи, розміщеної в її селі. Під час її перебування у лікарні, «міліція» провела її допит і розпочала «кримінальне розслідування». Однак, стосовно неї не було проведено жодної судово-медичної експертизи і, як стало відомо, її справу було швидко закрито⁶³.

5. Обмін особами, що позбавлені свободи

67. Протягом звітнього періоду жодного прогресу не було досягнуто з приводу виконання зобов'язання обміну «всіх на всіх» як передбачено Мінськими угодами⁶⁴. Робоча група з гуманітарних питань трьохсторонньої контактної групи продовжила обговорювати це питання у Мінську, під час своїх зустрічей, що відбуваються двічі на місяць. Станом на 31 липня 2017 року, Уряд наполягав на звільненні 137 осіб, які на його переконання утримуються під вартою озброєними групами, тоді як озброєнні групи, зі свого боку, підтвердили факт тримання під вартою лише 71 із зазначених осіб. Станом на 11 серпня озброєні групи вимагали, щоб Уряд звільнив 502 особи, включаючи деяких осіб, які не перебувають в ув'язненні. УВКПЛ вважає надзвичайно важливим, щоб під час обмінів, особи не переміщувалися на іншу сторону лінії зіткнення проти їх волі.

6. Переміщення осіб, ув'язнених до початку конфлікту, на територію підконтрольну Уряду

68. Починаючи з 14 квітня 2017 року не було випадків переміщення осіб, ув'язнених до початку конфлікту, з підконтрольної озброєним групам території. Протягом звітнього періоду УВКПЛ отримало та перевірило скарги осіб, ув'язнених до початку конфлікту, з чотирьох виправних колоній⁶⁵ у «Донецькій народній республіці» про те, що їхні запити на переведення до підконтрольної Уряду території залишаються невиконаними. Більшість таких осіб повідомляли про те, що вони втратили зв'язок із своїми сім'ями через конфлікт, а також скаржились на обтяжливий порядок перетину лінії зіткнення членами їхніх сімей. Деякі ув'язненні заявили, що їх змушували до примусової праці; інші працювали добровільно, але не отримували платні за свою роботу. Вони також повідомляли про брак медикаментів та недостатнє харчування⁶⁶.

⁶³ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 25 травня та 3 серпня 2017 року. Розслідування цього інциденту органами влади України не розпочалося, тому що потерпіла не подала офіційної заяви.

⁶⁴ Пакет заходів щодо імплементації Мінських угод від 12 лютого 2015 року, пункт 6 яких закликає «забезпечити звільнення і обмін усіх заручників та осіб, які незаконно утримуються, на основі принципу „всіх на всіх“».

⁶⁵ Виправна колонія № 52 у Єнакієвому, № 124 у Донецьку, № 32 у Макіївці та № 57 у Мічуріному.

⁶⁶ Зустрічі, проведені ММПЛУ 7 липня та 10 серпня 2017 року.

III. Відповідальність за порушення прав людини і здійснення правосуддя

A. Відповідальність за порушення і зловживання правами людини на сході

69. Відповідальність за порушення прав людини є ключовим елементом права на ефективний засіб юридичного захисту⁶⁷. Неспроможність притягти до відповідальності осіб, винних у вчиненні серйозних порушеннях прав людини, зокрема, катуваннях або жорстокому поводженні, позасудових стратах або свавільних вбивствах та насильницьких зникненнях може вважатися окремим порушенням Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (МПГПП). Крім того, безкарність за ці порушення є важливим фактором, що може спричинити до їх повторення⁶⁸.

70. Незважаючи на те відсутність доступу до території, підконтрольної озброєним групам, правоохоронні органи України розслідували деякі випадки зловживань правами людини, скоєні членами озброєних груп. 19 червня 2017 року Генеральна прокуратура України повідомила про те, що за результатами розслідувань, заснованих на свідченнях понад 900 осіб, які перебували під вартою на території, яка перебувала під контролем озброєних груп, було встановлено 13 осіб (цивільних осіб та українських військовослужбовців), які були свавільно вбиті членами озброєних груп та «військовослужбовцями Російської Федерації»⁶⁹.

71. За деякими виключеннями⁷⁰ ММПЛУ продовжувало відзначати, що органи державної влади України мають здійснювати ефективні розслідування порушень прав людини, що ймовірно були скоєні військовослужбовцями Збройних Сил України і членами сил безпеки⁷¹. Показовими у цьому контексті є випадки насильницьких зникнень низки осіб, які, як вважається, були пов'язані з озброєними групами, і які перебували під вартою в Обласному управлінні СБУ в Харківській області, а також випадок вірогідного нанесення авіаудару по будівлі Луганської обласної державної адміністрації 2 червня 2014 року. Так само, не проводиться ефективних розслідувань інших порушень прав людини, у тому числі катувань та жорстокого поводження, які, вірогідно, були скоєні співробітниками СБУ⁷². Той факт, що органи державної влади не притягають винних до відповідальності, створює відчуття, що вони мають імунітет від відповідальності за порушення прав людини, скоєні проти осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом.

⁶⁷ МПГПП, стаття 2(3).

⁶⁸ Коментар загального порядку Ради з прав людини № 31, «Природа загального юридичного зобов'язання, що накладається на держави-учасниці Пакту», пункт 18.

⁶⁹ Новинна агенція «РБК-Україна», доступно за посиланням: <https://www.rbc.ua/ukr/news/svideteli-soobshchili-massovyh-kaznyah-sovershenyih-1497867366.html>.

⁷⁰ Наприклад, розслідування щодо членів Роти патрульної служби міліції особливого призначення «Торнадо» за свавільні затримання, викрадення, катування, «задоволення статевої пристрасті неприродним способом», що призвело до ряду обвинувальних висновків від 7 квітня 2017 року (див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 85) і розслідування щодо застосування військовослужбовцем вогнепальної зброї з летальними наслідками щодо цивільної особи на контрольному пункті в'їзду/виїзду «Майорськ» 14 грудня 2016 року (див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункт 88).

⁷¹ Див. наприклад, вбивство Сергія Костакова та Дмитра Шабратського (див. Тематичну доповідь УВКПЛ про відповідальність за вбивства в Україні з січня 2014 року до травня 2016 року, Додаток 1, пункти 106 – 108) і вбивство Романа Постапенко (див. Тематичну доповідь УВКПЛ про відповідальність за вбивства в Україні з січня 2014 року до травня 2016 року, Додаток 1, пункти 11 – 14).

⁷² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 31 травня 2017 року; зустріч, проведена ММПЛУ із військовим прокурором Харківського гарнізону 18 липня 2017 року; моніторинг ММПЛУ за судовим процесом, здійснений 25 липня 2017 року. Див. також Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 86.

72. УВКПЛ вже звертало увагу, що зловживання правами людини, скоєні членами озброєних груп, часто ігноруються у ході кримінальних розслідувань, оскільки переважна більшість порушників притягається до відповідальності виключно за їхню належність до озброєних груп⁷³. Хоча ця практика зберігалася⁷⁴, слід звернути увагу, що 1 червня 2017 року Слов'янський міськрайонний суд Донецької області виніс вирок проти члена озброєної групи «Донецької народної республіки» за порушення законів і звичаїв ведення війни, зокрема, за захоплення, утримання під вартою, катування та жорстоке поводження із українськими військовослужбовцями та іншими особами у колишній будівлі обласного управління СБУ у Донецькій області⁷⁵. Це перший випадок, коли члена озброєних груп було засуджено за скоєні злочини, а не просто за факт належності до озброєних груп.

73. УВКПЛ вітає судові рішення у цивільній справі, винесене Приморським районним судом м. Одеси⁷⁶ у справі, відкритій за позовом жертви викрадення, незаконного тримання під вартою та жорстокого катування (у тому числі нанесення каліцтва), скоєних членами батальйону «Айдар». Суд зобов'язав Уряд сплатити компенсацію за біль і страждання потерпілого у розмірі 4 млн. грн. Триває кримінальне розслідування цих порушень прав людини.

В. Право на справедливий судовий розгляд

«Ми звільнимо Вас, якщо Ви доведете [свою невинуватість]».

- Головуючий суддя у кримінальному провадженні

74. Під час моніторингу кримінальних справ, пов'язаних з конфліктом, УВКПЛ зауважило, що судові гарантії і право на справедливий судовий процес часто порушуються.

75. У справах щодо осіб, які підозрюються у приналежності до озброєних груп, суди продовжують автоматично підтримувати клопотання сторони обвинувачення про продовження тримання осіб під вартою, ґрунтуючись лише на абстрактному посиланні на статтю 176(5) Кримінального процесуального кодексу України⁷⁷. Приймаючи рішення про застосування і продовження тримання підозрюваних під вартою, суди не беруть до уваги індивідуальні обставини кожної справи, зокрема, соціальний стан, сімейні обставини, стан здоров'я та тривалість часу, вже проведеного під вартою. УВКПЛ нагадує, що застосування такого запобіжного заходу, як поміщення під варту, має визначатись окремо

⁷³ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 88.

⁷⁴ Ця практика викликає особливе занепокоєння у випадках, коли вона застосовується щодо осіб, «становище» яких у озброєних групах дає їм більше можливостей здійснювати негативний вплив на права людини тих, хто проживає на контрольованій озброєними групами території. Наприклад, 19 червня 2017 року «заступника міністра державної безпеки» «Луганської народної республіки» було засуджено за його відсутності (*in absentia*) за участь у «терористичній організації», а 12 червня 2017 року Селидівський районний суд Донецької області виправдав «голова» «верховного суду» «Донецької народної республіки», проти якого було висунуто аналогічні обвинувачення, за його відсутності.

⁷⁵ Більш докладно див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 88.

⁷⁶ Судове рішення від 15 червня 2017 року, доступне за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67397157>.

⁷⁷ Відповідно до статті 176(5), «Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260, 261 Кримінального кодексу України». Під час моніторингу ходу судових справ ММПЛУ звернула увагу на численні слухання, в яких рішення про продовження тримання осіб під вартою базувалося виключно на положеннях цієї статті без розгляду конкретних ризиків та обставин кожної справи.

у кожній конкретній справі з урахуванням необхідності та доцільності такого заходу. Тримання під вартою не має бути обов'язковим запобіжним заходом для усіх осіб, яких обвинувачують у скоєнні певного злочину, без врахування індивідуальних обставин⁷⁸.

76. УВКПЛ також звернуло увагу на невинуваті затримки судового розгляду справ щодо осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, і які перебувають під вартою⁷⁹. УВКПЛ нагадує, що особи, проти яких висунуто обвинувачення у скоєнні злочинів, мають право на судовий розгляд без невинуваті затримок; особи, які перебувають під вартою в очікуванні суду, мають право на якомога швидший судовий розгляд⁸⁰ або на звільнення з-під варті⁸¹. Крім того, тривале тримання особи під вартою на стадії досудового розслідування може негативно впливати на дотримання принципу презумпції невинуватості⁸².

77. Протягом звітнього періоду УВКПЛ зафіксувало низку випадків, коли особи, які перебувають під вартою у зв'язку з конфліктом, скаржилися на те, що їх змушують визнати провину шляхом застосування проти них погроз, катувань та жорстокого поводження, а також випадків, коли суди недостатньо ретельно розглядають повідомлення подібні визнання⁸³.

С. Вплив структур озброєних груп на ситуацію з правами людини

78. УВКПЛ продовжило спостерігати за діяльністю паралельних структур «здійснення правосуддя», створених озброєними групами на контрольованій ними території.

79. ММПЛУ продовжила збирати надійні свідчення свідків про те, що особи, затримані або поміщені під варту «МДБ» «Донецької народної республіки» або «Луганської народної республіки», не мають гарантій, особливо якщо проти них висувують «обвинувачення» у шпіонажі, підривної діяльності чи співпраці з українськими силами. «МДБ» не визнає, що тримає таких осіб під вартою, що є рівноцінним насильницьким зникненням⁸⁴. До того ж, особам, яких утримують під вартою, не надають доступу до адвоката або інформації про причини їхнього перебування під вартою, а також змушували давати свідчення проти себе⁸⁵. УВКПЛ зауважує, що стосовно дій «МДБ», зокрема, «розслідувань» та тримання осіб під вартою, не здійснюється жодного контролю.

80. За відсутності функціонуючого «верховного суду» в «Луганській народній республіці» особи, що були «засуджені» «судами першої інстанції», не мали можливості клопотати про «перегляд» їхніх «вироків». Ті, хто подали «апеляцію» на свої «вироки», опинилися у стані невизначеності, при цьому вони залишаються під вартою, оскільки «вирок» «суду першої інстанції» не набрав чинності, тому що на нього було подано «апеляцію», але можливість «розглянути» таку «апеляцію» відсутня. УВКПЛ отримало інформацію, що така ситуація негативно впливає на велику кількість «засуджених» осіб⁸⁶.

81. 1 серпня 2017 року «військовий трибунал» «верховного суду» «Донецької народної республіки» повідомив про винесення «обвинувального вироку» проти чотирьох

⁷⁸ Коментар загального порядку Ради з прав людини № 35 щодо статті 9 (Право на свободу та особисту недоторканість), пункт 38.

⁷⁹ Моніторинг ММПЛУ за судовим процесом, здійснений 12 липня, 17 липня, 19 липня і 20 липня 2017 року; інтерв'ю, проведене ММПЛУ 25 травня 2017 року.

⁸⁰ Коментар загального порядку Ради з прав людини № 35 щодо статті 9 (Право на свободу та особисту недоторканість), пункт 37.

⁸¹ МПГПП, статті 9(3) та 14(3)(С).

⁸² Коментар загального порядку Ради з прав людини № 35 щодо статті 9 (Право на свободу та особисту недоторканість), пункт 37.

⁸³ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 2 червня, 21 липня та 26 липня 2017 року.

⁸⁴ Див. вище пункт про незаконне та свавільне позбавлення волі, насильницькі зникнення і викрадення.

⁸⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 11 серпня 2017 року.

⁸⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 18 травня 2017 року.

осіб за «шпіонаж». Таким чином, протягом 2016-2017 років з приводу восьми осіб було винесено подібні «вироки»⁸⁷.

D. Резонансні справи щодо актів насильства, пов'язаних із масовими протестами та порушеннями громадського порядку

82. Минуло понад три роки після вбивств, скоєних під час протестів на Майдані у Києві та 2 травня 2014 року в Одесі, однак жодного суттєвого прогресу у притягненні винних осіб до відповідальності не було досягнуто. Багато підозрюваних виїхали з України, що суттєво погіршує ситуацію з безкарністю за ці грубі порушення прав людини та відсутністю правосуддя для жертв.

1. Відповідальність за вбивства протестувальників на Майдані

83. Святошинський районний суд міста Києва продовжив проводити слухання по суті у справі п'яти колишніх співробітників «Беркуту», яких звинувачують у вбивствах 48 протестувальників 20 лютого 2014 року в Києві. Вони залишаються під вартою, а суд досі перебуває на стадії збору свідчень свідків та вивчення матеріалів справи.

84. 21 липня 2017 року Генеральна прокуратура України повідомила, що Російська Федерація відмовила в екстрадиції 21 співробітника «Беркуту», які також перебувають у розшуку у зв'язку з підозрою щодо їхньої причетності до вбивства 48 протестувальників, і які виїхали з України. За наявною інформацією, 15 підозрюваних отримали російське громадянство, а трьом було надано тимчасовий притулок. УВКПЛ занепокоєне, що неспроможність забезпечити їх явку до суду загострює проблему тривалої безкарності винних, зокрема, колишніх високопосадових осіб, яких підозрюють в організації та наказах вбивати протестувальників.

85. 29 липня 2017 року до особи, яку підозрюють в організації викрадення двох протестувальників на Майдані (один з яких помер)⁸⁸, було застосовано запобіжний захід у формі тримання під вартою на 60 днів.⁸⁹ Його звинувачують в організації викрадення, катуваннях та вбивстві заручника групою осіб за попередньою змовою.

2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 року в Одесі

86. Незначний прогрес також спостерігався у судовому провадженні щодо притягнення до відповідальності за вбивства, скоєні у центрі Одеси та під час пожежі у Будинку профспілок.

87. Після численних відводів суддів у всіх чотирьох районних судах м. Одеси та, відповідно, неспроможності сформувати склад суду, 26 травня 2017 року Апеляційний суд Одеської області передав справу 20 прихильників ідеї «федералізації», яких звинувачують у масових порушеннях громадського порядку, до Іллічівського міського суду Одеської області⁹⁰. П'ятеро обвинувачених залишаються під вартою з травня 2014 року. Перше судові слухання у цій справі було проведено 27 листопада 2014 року.

⁸⁷ Як повідомляється, лише двох підзахисних були місцевими мешканцями, а інші були з інших регіонів України, Російської Федерації та Узбекистану.

⁸⁸ Див. Тематичну доповідь УВКПЛ про відповідальність за вбивства в Україні з січня 2014 року до травня 2016 року, Додаток I, таблиця 1.

⁸⁹ Ухвала Печерського районного суду м. Києва, 29 липня 2017 року, доступно за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68090613>.

⁹⁰ Ухвала Апеляційного суду Одеської області, 26 травня 2017 року, доступно за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66724977>.

88. Єдиний активіст-прихильник єдності України, якого звинувачують у вбивстві, залишається на волі в очікуванні судового розгляду, що й досі не розпочався, з хоча обвинувачення проти нього були висунуті понад два роки тому. УВКПЛ звертає увагу на вибірковий підхід судів, які розглядають справи про події 2 травня: тоді, як деякі особи, яких звинувачують у масових порушеннях громадського порядку, перебувають під вартою вже понад три роки, особа, яку звинувачують у вбивстві, залишається на свободі. УВКПЛ підкреслює, що під час визначення пропорційності запобіжного заходу необхідно належним чином враховувати характер та тяжкість злочину, що інкримінується підсудному.

89. 25 липня 2017 року, Генеральна прокуратура України повідомила, що Російська Федерація відмовила у екстрадиції колишнього заступника голови управління Міністерства внутрішніх справ України в Одеській області, оскільки підозрюваному було надано громадянство Російської Федерації. Підозрюваного обвинувачують у «перевищенні службових повноважень» та «службовій недбалості» через невжиття заходів, необхідних для підтримання громадського порядку та безпеки під час насильства скоєного 2 травня 2014 року, а також через його рішення відпустити на волю 63 особи з під варти в поліції, яких було заарештовано у зв'язку із масовими заворушеннями.

IV. Основоположні свободи

A. Свобода пересування

«Мої батьки і родичі живуть з іншого боку лінії зіткнення. Їм говорять одне, а нам інше. Порожнеча між нами поглиблюється. Це мене дуже лякає. Ми втрачаємо зв'язок з кожним днем».

- ВПО з Донецької області

90. Протягом звітнього періоду спостерігалось рекордне зростання кількості людей, які перетинали лінію зіткнення. У період з травня до липня щомісячно фіксувалося більше одного мільйона випадків індивідуальних перетинів лінії зіткнення. Така тенденція спостерігалась і на початку серпня⁹¹. У середньому лінію зіткнення перетинали 36 тисяч людей щодня (для порівняння – протягом попереднього звітнього періоду ця кількість складала 29 тисяч людей). УВКПЛ занепокоєне безпековими ризиками, що постають перед цивільними особами на контрольних пунктах поблизу них, у тому числі пов'язаних з обстрілами, мінами та іншими вибуховими пристроями. Протягом звітнього періоду було зафіксовано вісім випадків обстріли або підриви мін спричиняли до жертв серед цивільного населення або тимчасового закриття КПВВ⁹².

⁹¹ Інтенсивність руху через лінію зіткнення обумовлена вимогами Уряду, відповідно до яких ВПО, що мають право на пенсію, зобов'язані проходити обтяжливі процедури підтвердження особи за особистої присутності. Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункти 99, 123-125.

⁹² Наприклад, 8 червня 2017 року місцевий житель селища Трудовське у Донецьку загинув від СВП у «сірій зоні» між своїм селищем та Мар'їнкою; 7 липня одна особа загинула та ще одна отримала поранення від вибухового пристрою на узбіччі дороги на підконтрольній Уряду території між Жованкою та КПВВ «Майорськ»; 16 липня чоловік отримав вогнепальне поранення на КПВВ у Мар'їнці. Див. також «Україна: Контрольні пункти в'їзду-виїзду – гуманітарний огляд (станом на 26 липня 2017 року)», доступно за посиланням: <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/infographic/ukraine-checkpoints-humanitarian-snapshot-26-july-2017>.

91. Надзвичайна спека, відсутність місць, де можна сховатись від неї, та неналежні умови, зокрема, санітарні умови, на контрольних пунктах погіршують й до того складне становище людей та загострюють проблеми захисту, особливо людей з інвалідністю, людей похилого віку, дітей і жінок. Ситуація була особливо тривожною у Луганській області, де маршрут через Станцію-Луганську залишається єдиним для перетину лінії зіткнення. Перетнути лінію зіткнення тут можна лише пішки, через небезпечні дерев'яні пандуси, що з'єднують частини зруйнованого мосту. УВКПЛ звернуло увагу на недостатню доступність інвалідних колясок з підконтрольного Уряду боку мосту та на їх повну відсутність з боку, контрольованого озброєними групами, зокрема, з огляду на те, що потреба у такому виді допомоги є високою. Крім того, поганий стан пандусів життя та безпеку пішоходів, які проходять ними. Лише монітори протягом одного дня спостерігачі СММ ОБСЄ зафіксували, що три пішоходи впали, 10 осіб спіткнулися і втратили рівновагу, а чоловіка з інвалідністю випадково впустили на землю люди, які його переносили⁹³. У транспортних коридорах у Донецькій області автобуси, що курсують між так званим «нульовим блокпостом» та КПВВ не пристосовані для людей з інвалідністю. УВКПЛ також занепокоєне тим, що на деяких КПВВ протягом робочого часу не завжди були машини швидкої допомоги⁹⁴.

92. УВКПЛ задокументувало випадки, коли непотрібні або непропорційні обмеження та перевірки на блокпостах порушували не лише право на свободу пересування, але й право на особисту свободу та безпеку⁹⁵. Наприклад, 11 липня 2017 року на блокпості в Мар'їнці співробітники СБУ протягом декількох годин допитували волонтерку з Донецька, яка часто перетинає лінію зіткнення, щоб відвідувати свою літню матір на території, контрольованій озброєними групами, та своїх дітей у Запоріжжі (територія підконтрольна Уряду), стосовно її ймовірної причетності до озброєних груп⁹⁶.

93. УВКПЛ занепокоєне з приводу перешкод для свободи пересування обумовлених відкриттям Національної поліцією України так званих «внутрішніх» блокпостів, що не пов'язані з маршрутами перетину лінії зіткнення. ММПЛУ задокументувала випадки до застосування спеціальних контрольних процедур до осіб, місце проживання яких зареєстроване на контрольованій озброєними групами території, і до співробітників гуманітарних організацій, а також випадки фіксування ІМЕІ-кодів їх мобільних телефонів. Під час одного з таких випадків представників знімальної групи українського телеканалу піддали фізичному насильству на «внутрішньому» блокпості, розташованому на дорозі між Кураховим та Маріуполем⁹⁷. УВКПЛ отримало інформацію, що озброєні групи також почали збирати ІМЕІ-коди з мобільних телефонів цивільних осіб, які проходять через блокпост «Майорськ»⁹⁸.

⁹³ Щоденний звіт Спеціальної моніторингової місії (СММ) ОБСЄ, 21 червня 2017 року, доступний за посиланням: <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/324881>.

⁹⁴ КПВВ працюють з 6:00 до 20:00, однак машини швидкої допомоги не чергують на КПВВ протягом усього робочого дня. Наприклад, на КПВВ у Станиці Луганській з боку, підконтрольного Уряду, машина швидкої допомоги чергує лише з 10:00 до 14:00, а з боку, контрольованого озброєними групами, з 8:00 до 17:00. З підконтрольного Уряду боку КПВВ у Мар'їнці пункт надання невідкладної медичної допомоги працює з 9:00 до 16:00. На КПВВ «Майорськ» палатка надання невідкладної медичної допомоги, роботу якої забезпечує НУО *Premiere Urgence*, відкрита до 15:30. З 15:30 до 20:00 чергування на КПВВ несе військовий фельдшер. На контрольних пунктах «Пищевик» / Гнутає (із підконтрольної Уряду сторони), «Октябрь» та «Оленівка» (з боку території, контрольованої озброєними групами) фельдшер чергує протягом всього часу роботи, але до КПВВ «Пищевик» швидку допомогу викликати неможливо. У випадку, якщо особі потрібна негайна медична допомога, військовослужбовці доставлять її до Талаківки, звідки машина швидкої допомоги забере її до Маріуполя. До контрольного пункту «Октябрь» машини швидкої допомоги їздять з Новоозовська, причому дорога в одну сторону займає не менше 30 хвилин.

⁹⁵ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 28 червня і 18 липня 2017 року.

⁹⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 13 липня 2017 року.

⁹⁷ За результатами внутрішнього розслідування цього інциденту Головним обласним управлінням Національної поліції України у Донецькій області справу передано до Прокуратури Донецької області. Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 14 серпня 2017 року.

⁹⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 13 червня 2017 року.

94. Існуючі обмеження свободи пересування продовжували непропорційно впливати на цивільне населення, що проживає безпосередньо біля лінії зіткнення, перешкоджаючи його доступу до медичних, освітніх, соціальних, адміністративних та юридичних послуг⁹⁹. Крім того, ця штучна межа та складна процедура її перетину розділяє сім'ї, що створює додаткові труднощі. Представники ММПЛУ провели розмову із 80-річним чоловіком, якому щотижня доводиться стояти в черзі і йти мостом у Станиці-Луганській, щоб відвідувати свою дружину, яка перебуває у лікарні¹⁰⁰. УВКПЛ з жалем відзначає, що зміни щодо безстрокових пропусків (необхідних для перетину лінії зіткнення), внесені у квітні 2017 року до Тимчасового порядку, не були запроваджені на практиці¹⁰¹.

В. Свобода вираження поглядів, мирних зібрань та об'єднання

«В першу чергу ми ховали українські костюми та український прапор... Виявляється, що Уряду України немає до нас справи».

- Мешканець села поблизу лінії зіткнення

95. УВКПЛ зауважило тривожну тенденцію серед законодавчих ініціатив, ухвалення яких негативно б позначилося на реалізації свободи вираження поглядів та об'єднання, і, відповідно, обмежило б простір для діяльності громадянського суспільства. 10 липня 2017 року Президент України вніс на розгляд Верховної Ради України пакет законопроектів¹⁰², що можуть створити надмірний тягар для малих організацій громадянського суспільства, оскільки їхні положення вимагають від громадських об'єднань, річний дохід яких перевищує невисокий поріг, публічно розкрити свою фінансову інформацію. Через зміни до законодавства також пропонується запровадити додаткові вимоги публічної звітності стосовно донорів, бенефіціарів та працівників об'єднань, що може вплинути на право цих осіб на повагу до приватного життя і конфіденційність. Окремі політики Уряду також можуть створювати необґрунтовані перешкоди для доступу до онлайн-інформації та комунікації. Наприклад, 16 травня 2017 року Президент підписав Указ про застосування санкцій до 468 компаній, що включають блокування популярних соціальних мереж та електронних поштових сервісів, встановлюючи вимогу до українських Інтернет-

⁹⁹ 18 травня 2017 року представники ММПЛУ відвідали село Оріхове-Донецьке у Луганській області (на території, підконтрольній Уряду), де 32 місцеві мешканці, переважно особи похилого віку, не мають доступу до громадського транспорту та піддаються свавільним перевіркам під час проходження контрольно-пропускних пунктів навколо села. Місцеві мешканці поскаржилися на складнощі з отриманням медичної допомоги та інших основних соціальних і адміністративних послуг, що доступні у Трьохізбенці. 24 травня представники ММПЛУ відвідали село Новоолександрівка, розташоване в Луганській області у так званій «сірій зоні», в якому залишилися переважно мешканці похилого віку. Свобода пересування місцевих жителів обмежується урядовими силами та озброєними групами: вони можуть дістатися села лише пішки або на велосипеді через контрольний пункт, підконтрольний Уряду, або на мотоциклі через контрольний пункт, контрольований озброєними групами. Люди похилого віку та люди з інвалідністю не мають належного доступу до адміністративних послуг, соціальних виплат і пенсій, оскільки для їх отримання їм потрібно йти пішки 7 кілометрів через болото до Попасної і ймовірно наражатися на небезпеку мін. Машини швидкої допомоги до Новоолександрівки доїхати не можуть, що ще більше ускладнює доступ місцевих жителів до медичної допомоги. УВКПЛ звернуло увагу на подібну ізоляцію жителів Кам'янки та Староласпи, де немає громадського транспорту, продуктових крамниць і аптек, а машинам швидкої допомоги іноді відмовляють у проїзді.

¹⁰⁰ 2 червня 2017 року біля мосту в Станиці Луганській представники ММПЛУ провели розмову з чоловіком, який їхав з села Макарове (підконтрольного Уряду) до Луганська, щоб відвідати свою дружину, яка лежить у лікарні. Щоб дістатися до лікарні, йому доводиться перетинати лінію зіткнення кожного тижня.

¹⁰¹ Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, доступний за посиланням: <https://ssu.gov.ua/ua/pages/32>; *див. також* Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 100.

¹⁰² Як декларується, законопроекти №6674 та №6675 (що пропонують внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів) спрямовані на «забезпечення відкритості для суспільства інформації про фінансування діяльності громадських об'єднань та використання міжнародної технічної допомоги».

провайдерів про обмеження доступу до відповідних веб-сайтів¹⁰³. В той час як такі заходи можуть бути законними та переслідувати законну мету, існує занепокоєння щодо їх пропорційності.

96. УВКПЛ також зауважило підвищення інтенсивності онлайн-атак «тролів» та дифамаційних кампаній у соціальних мережах, спрямованих проти активістів та працівників медіа, задіяних у журналістських розслідуваннях та сприянні підзвітності¹⁰⁴. Фізичні та онлайн-напади часто не розслідуються, або їх розслідування затягуються.

97. Сплив рік від дати вбивства журналіста Павла Шеремета 20 липня 2016 року, а у розслідуванні цього злочину не спостерігається значного прогресу. Після презентації документального фільму про цю справу, в якому було оприлюднено додаткову інформацію, журналістів, що створили цей фільм, було включено до складу міжвідомчої слідчої групи, до якої входять представники СБУ, Національної поліції та Генеральної прокуратури. УВКПЛ вітає таке рішення та закликає органи влади забезпечити ефективне розслідування вбивства пана Шеремета як крок назустріч припиненню безкарності за напади та вбивства журналістів.

98. Випадки застосування кримінального покарання за вираження поглядів проти мобілізації також викликають занепокоєння. Наприклад, 15 травня 2017 року Генічеський районний суд Херсонської області засудив Едуарда Коваленка до п'яти років позбавлення волі за те, що у 2014 році на громадському зібранні він відкрито виступив проти військової мобілізації. 1 червня 2017 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасував виправдальний вирок у справі журналіста та блогера Руслана Коцаби¹⁰⁵, якого звинувачували у державній зраді у зв'язку з відео проти мобілізації, яке він розмістив онлайн, та його можливою співпрацею з російськими ЗМІ.

99. 7 липня 2017 року Національна поліція України розпочала кримінальне провадження¹⁰⁶ щодо діяльності веб-сайту «Миротворець», на якому починаючи з серпня 2014 року оприлюднюються персональні дані тисяч осіб, у тому числі працівників медіа і громадських активістів, яких називають там такими, що підтримують діяльність озброєних груп та «тероризм». УВКПЛ вітає такий крок та закликає органи влади провести ретельне розслідування і вжити заходів для видалення персональних даних осіб з веб-сайту.

100. Протягом звітного періоду УВКПЛ продовжувало спостерігати за поліпшенням ситуації із свободою мирних зібрань, про що свідчить зменшення кількості судових заборон проведення громадських зібрань та більш ефективна діяльність поліції під час великих громадських зібрань по всій Україні¹⁰⁷. Водночас, УВКПЛ зауважило, що поліцією не забезпечувалася належна безпека та захист менших за численністю демонстрацій, особливо організованих особами, що належать до груп меншин або опозиційних політичних рухів.

101. Було декілька випадків, коли на демонстрації, організовані такими групами, нападали радикальні націоналістичні групи, що призводило до завдання тілесних ушкоджень учасникам. Поліція або взагалі не була присутня для забезпечення безпеки

¹⁰³ Указ Президента стосується «юридичних осіб Російської Федерації, діяльність яких загрожує інформаційній та кібер-безпеці України». Він встановлює обмежувальні заходи (санкції) проти соціальних мереж VK.com (VKontakte) та Odnoklassniki, пошукової системи Yandex та поштового сервісу Mail.ru.

¹⁰⁴ Це, зокрема, включає дії з боку анонімних Інтернет-користувачів, які розміщують у мережі неправдиву інформацію про деяких громадських активістів, антикорупційних діячів та журналістів, погрози і залякування, спроби дискредитувати таких осіб, публічний осуд та атаки на їхні приватні облікові записи та електронні адреси.

¹⁰⁵ Коцабу було звільнено 14 липня 2016 року після того, як він провів 18 місяців під вартою.

¹⁰⁶ За статтею 171 Кримінального кодексу України «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів».

¹⁰⁷ 18 червня 2017 року поліція ефективно забезпечила безпеку учасників Маршу рівності КиївПрайд, незважаючи на спроби опонентів зірвати його шляхом застосування насильства.

зібрання, або не була спроможною забезпечити належну безпеку. Окрім цього, поліція не проявляла готовності вживати ефективних заходів для належного розслідування таких випадків і притягнення винних до відповідальності.

102. Наприклад, 17 травня 2017 року у Харкові члени «Правого сектору» та інших радикальних груп здійснили напад на учасників мирного зібрання «Права ЛГБТ – права людини». Поліція була присутня під час заходу, але не змогла запобігти насильницьким сутичкам. Спочатку поліція відмовлялася кваліфікувати такий напад як «злочин на ґрунті ненависті», однак після оскарження потерпілими та відповідно до рішення слідчого судді 2 серпня було відкрито кримінальне провадження за статтею 161 Кримінального Кодексу («порушення рівноправності громадян» залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії).¹⁰⁸ 14 червня група молодих людей насильно перешкодила демонстрації проти гендерної дискримінації, сексизму, насильства та сексуальних домагань, яка проходила на території Києво-Могилянської академії. Учасники демонстрації викликали поліцію, але вона прибула на місце лише через 40 хвилин. 16 червня на демонстрацію проти перейменування проспекту Ватутіна в Києві, яка організовувалась Соціалістичною партією України, було вчинено напад групою молодих людей,¹⁰⁹ у результаті якого декілька учасників було госпіталізовано. Хоча поліція була заздалегідь поінформована про це зібрання, вона не забезпечила його належну безпеку. Феміністична демонстрація, запланована у Києві на 21 червня, була скасована через погрози насильством та відмову поліції забезпечити безпеку. 9 липня лекцію про права трангендерних осіб у Києві було зірвано 10 молодиками у масках, які, як повідомляється, були пов'язаними з націоналістичною політичною партією «Свобода». 13 серпня Марш рівності Одеса прайд було зупинено на половині запланованого 700-метрового маршруту через контр-демонстрацію націоналістичних крайніх правих організацій¹¹⁰, учасники якої вдавалися до ненависницьких висловлювань та підбурювання до насильства. Поліції не вдалось забезпечити безпечний маршрут маршу, а єдиній затриманій за агресивну поведінку особі було пред'явлено обвинувачення в «дрібному хуліганстві», а не у злочині на ґрунті ненависті.

На території, контрольованій озброєними групами

103. УВКПЛ продовжувало спостерігати за систематичним обмеженням простору для діяльності громадянського суспільства на контрольованій озброєними групами території, що серйозно перешкоджає роботі представників медіа. ММПЛУ задокументувала випадки затримання працівників медіа озброєними групами¹¹¹, а деякі зазнавали залякувань та втручання в їхню діяльність. Журналісти, які прибувають на територію, контрольовану озброєними групами «Донецької народної республіки», повинні щоденно повідомляти «прес-центр» «міністерства оборони» про свою діяльність, від них свавільно вимагають показувати відзнятий матеріал на контрольно-пропускних пунктах.¹¹² а під час поїздок у райони, розташовані поблизу лінії зіткнення, їх супроводжують члени озброєних груп.

104. Через обмеження, що накладаються на громадянське суспільство та реалізацію основоположних свобод, громадяни були менш схильними або просто боялися відкрито виражати свої погляди. Громадяни, які відкрито висловлювали проукраїнські погляди,

¹⁰⁸ Стаття 161 забороняє « Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

¹⁰⁹ Ймовірно, вони були членами С14, Національного корпусу та Правого Сектору.

¹¹⁰ Вуличний фронт, Права молодь та молодіжне крило партії Свобода «Сокіл».

¹¹¹ Див. вище розділ про незаконне або свавільне позбавлення волі, насильницькі зникнення і викрадення.

¹¹² Подібна практика, коли від журналістів вимагали інформувати органи влади про свою діяльність поблизу лінії зіткнення та перевіряли зняті ними відеоматеріали, спостерігалася і на території, яка контролюється Урядом.

продовжували зазнавати залякувань та нападів¹¹³. Жителі території, контрольованої озброєними групами, боялися «сказати забагато зайвого», коли скаржилися на реалії повсякденного життя¹¹⁴.

С. Свобода думки, совісті та релігії

105. Протягом звітного періоду УВКПЛ спостерігало тривожну тенденцію втручання у свободу думки, совісті та релігії Свідків Єгови. На підконтрольній Уряду території Свідки Єгови поперпали від нападів на їхні релігійні споруди та небажання з боку правоохоронних органів розслідувати такі випадки.¹¹⁵

106. На території, контрольованій озброєними групами «Донецької народної республіки» Свідків Єгови звинувачували в екстримізмі та здійснювали залякування, свавільні обшуки релігійних будівель та конфіскацію релігійної літератури.¹¹⁶ Членів громади Свідків Єгови викликали до «поліції» чи «прокуратури» та повідомляли, що вони повинні припинити свою діяльність доки їхня організація не буде «зареєстрованою». Однак порядок такої «реєстрації» не було встановлено. 7 липня 2017 року «верховний суд» «Донецької народної республіки» визнав екстримістськими дві публікації Свідків Єгови та заборонив їх розповсюдження.¹¹⁷ За повідомленнями, від початку конфлікту озброєними групами було вилучено дев'ять релігійних споруд, що належали Свідкам Єгови.¹¹⁸

V. Економічні та соціальні права

«Люди залишаються без роботи і пенсій, а продукти харчування коштують дорого. У людей немає прав. У всіх є проблеми зі здоров'ям, але немає грошей на лікування. Ми живемо в атмосфері постійного страху та постійного відчаю. У нас немає надії, немає майбутнього. Ми – українські громадяни, у нас українські паспорти. Ми хочемо, щоб цей жах припинився, ми хочемо жити у державі, де діє верховенство права, де права людини – понад усе».

- Житель села поблизу лінії зіткнення

¹¹³ Див. вище розділ про катування і жорстоке поводження.

¹¹⁴ Представники ММПЛУ, які працюють на місцях, зазвичай мають таке відчуття під час спілкування з громадянами, зокрема, під час формальних інтерв'ю. Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 18 травня і 2 червня 2017 року.

¹¹⁵ Наприклад, 19 червня 2017 року декілька чоловіків силою увірвалися до Залу Царства в місті Хуст під час релігійної служби, погрожуючи підірвати булівлю та застрелити віруючих, що були в середині. За повідомленнями, поліція проігнорувала численні виклики та з'явилася а місці події через 90 хвилин з часу першого повідомлення про злочин. Жодного розслідування інциденту не проводилося. Див. Свідки Єгови: Звіт про свободу віросповідання в Україні, Релігійний центр Свідків Єгови в Україні.

¹¹⁶ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 21 та 22 серпня 2017 року.

¹¹⁷ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 21 серпня 2017 року.

¹¹⁸ Зали Царства (релігійні будівлі Свідків Єгови) було вилучено в Горлівці, Донецьку, Перевальську, Хрустальному (колишнє Красний луч), Бойківському (колишнє Тельманове), Єнакієвому та Брянці. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2015 року, пункт 90; Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 травня до 15 серпня 2015 року, пункти 84 та 85; Див. також Свідки Єгови: Звіт про свободу віросповідання в Україні, Релігійний центр Свідків Єгови в Україні, квітень-червень 2017 року.

107. Підвищення рівня бідності та безробіття, а також рекордно високі ціни на продукти харчування¹¹⁹ здійснюють негативний вплив на життя 3,8 мільйона осіб у зоні конфлікту, на додаток до повсякденних труднощів, викликаних військовими діями, та відповідними обмежувальними заходами¹²⁰, що вживаються усіма сторонами конфлікту. Ситуація ще більше ускладнюється з прийняттям законодавства, що призвело до обмеження доступу до соціальних виплат і пенсій. УВКПЛ нагадує, що законодавчі заходи повинні бути спрямованими на забезпечення прогресивної реалізації економічних і соціальних прав, а не на її обмеження¹²¹. УВКПЛ також звертає увагу на зобов'язання Уряду відповідно до Цілей сталого розвитку, визначених у Порядку денному на період до 2030 року, що є складовою загальних принципів розвитку, ухвалених на основі консенсусу, які застосовуються до усіх країн, у тому числі до тих, які перебувають в ситуації конфлікту¹²².

А. Право на достатній життєвий рівень

108. УВКПЛ спостерігало особливо важку ситуацію у селах, розташованих у безпосередній близькості до лінії зіткнення¹²³. В одному з характерних випадків жителі села Спартак (що на території, контрольованій «Донецькою народною республікою») вже три роки не мають доступу до централізованого постачання електроенергії, води та газу, і їм доводиться користуватися лише колодязями та генераторами, на паливо для якого у них рідко є гроші. У селі немає громадського транспорту, продуктової крамниці, аптеки або медичного пункту. Машини швидкої допомоги не їздять до села через безпекову ситуацію. Через високу інтенсивність обстрілів люди часто змушені жити у підвалах в таких, що принижують гідність, умовах¹²⁴. Двоє дітей із села змушені йти 20 хвилин до автобусної зупинки, щоб мати можливість відвідувати школу в селі Яковлівка, також розташованому поблизу лінії зіткнення (на території, контрольованій «Донецькою народною республікою»). Їм часто доводиться пропускати заняття через критичну ситуацію з безпекою. Попри те, що цей випадок є унікальним, існує багато сіл по обидва боки лінії зіткнення, чії жителі щоденно стикаються зі схожими труднощами.

109. У той час, як обстріли безпосередньо загрожували персоналу та роботі життєво-важливих об'єктів цивільної інфраструктури¹²⁵, неспроможність забезпечити належне нормативно-правове регулювання питань водо- та енергопостачання, а також налагодити кризове управління ключовими підприємствами в Луганській області¹²⁶ стало причиною подальших перебоїв у постачанні води та електроенергії.

¹¹⁹ Оцінка стану продовольчої безпеки кластеру з питань продовольчої безпеки та засобів до існування, збір даних тривав у червні та липні 2017 року. Попередні висновки доступні за посиланням: http://fscluster.org/sites/default/files/documents/fscl_dashboard_january_-_june_2017_final.pdf.

¹²⁰ Наприклад, блокада перевезення товарів та запровадження «тимчасового зовнішнього управління».

¹²¹ Стаття 2(1) Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права.

¹²² Див., зокрема, ЦСР, що стосуються подолання бідності (Ціль 1), забезпечення здорового способу життя та добробуту (Ціль 3), наявності і раціонального використання водних ресурсів та санітарії (Ціль 6), доступу до недорогого, надійного, стійкого і сучасного енергопостачання (Ціль 7), сприяння неухильному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці (Ціль 8), забезпечення відкритості, безпечності, життєздатності і стійкості міст і населених пунктів (Ціль 11), забезпечення стійких моделей споживання і виробництва (Ціль 12). Порядок денний доступний за посиланням: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>.

¹²³ Представники ММПЛУ відвідали Шевченко та Бойківське 17 травня, Зайцево – 25 травня, 21 червня і 3 серпня, Кам'янку – 20 червня, Луганське – 23 травня, Новоолександрівку – 24 травня, Лопаскине і Оріхово-Донецьке – 18 травня, Золоте-4 – 19 травня, Староласпу та Сартану – 5 червня, Спартак – 3 липня, і Олександрівку – 2 серпня 2017 року.

¹²⁴ Представники ММПЛУ відвідали підвал, де п'ять осіб, у тому числі 11-річний хлопчик, живуть з 2014 року у принизливих умовах (висока вологість, погане освітлення і стіни, вкриті грибок).

¹²⁵ Див. вище розділ Міжнародне гуманітарне право під час ведення бойових дій.

¹²⁶ Приватне підприємство «Луганське енергетичне об'єднання» (ЛЕО) має більше 5 млрд. грн. (близько 200 млн. дол. США) боргу перед державною установою з оптового розподілу електроенергії. На ЛЕО було накладено

110. У червні «Луганське енергетичне об'єднання» (ЛЕО) – єдине підприємство, що забезпечує електроенергією у Луганську область – повідомило УВКПЛ про те, що воно не може продовжувати постачати електроенергію чи підтримувати електромережу через затримки із оплатою за раніше здійснені поставки електроенергії по обидва боки від лінії зіткнення, та відповідно борг, який воно накопичило перед державним енергетичним підприємством «Енергоринок»¹²⁷. Щонайменше чотири водоканали в Луганській області накопичили великі борги перед ЛЕО за поставлену їм електроенергію¹²⁸. Як повідомлялося, фінансове становище ЛЕО погіршилося й у зв'язку з несанкціонованим та неоплачуваним під'єднанням до електричних мереж військових позицій та об'єктів¹²⁹. Як наслідок, ЛЕО почало відключати електрику водоканалам¹³⁰. Ця криза, а також часті прориви старих труб, призводять до обмеженого доступу до чистої питної води для приблизно 220 тисяч осіб по обидва боки від лінії зіткнення.

111. У західних районах «Луганської народної республіки» обсяги постачання води зменшилися у три рази у порівнянні з періодом, що передував конфлікту¹³¹. Житлові будинки, лікарні та школи отримують воду нерегулярно, часом лише по декілька годин за два дні, а постачання питної води також часом буває нерегулярним. Люди з інвалідністю стикаються із додатковими труднощами в доступі до пунктів видачі води та при транспортуванні пляшок додому. У деяких селах люди беруть воду зі свердловин, що підвищує ризик спалаху інфекційних захворювань. Оскільки через обстріли водоочисним станціям часто доводиться переривати роботу, як повідомляється, якість води знизилася. У Брянці вода має червоний, коричневий або жовтий колір¹³².

112. УВКПЛ занепокоєне з приводу того, що у разі якщо проблема водопостачання не буде завчасно усунена перед початком зими, незворотні пошкодження інфраструктури по обидва боки від лінії зіткнення можуть бути неминучими, адже у система централізованого теплопостачання вимагає безперервного потоку води через труби.

В. Право на здоров'я

«Я не звик плакати, але зараз я плачу. Це так несправедливо. Ви приїжджаєте і їдете, а я залишуся тут і буду змушений виживати. Від держави допомоги немає».

- Чоловік з інвалідністю

113. Часті пошкодження життєво-важливих об'єктів інфраструктури також створюють загрозу для довкілля, яка може значно впливати на право на здоров'я. Обстріли навколо

санкції, а його рахунки було арештовано. ЛЕО знизило зарплати та скоротило робочий тиждень своїх працівників до трьох днів, через що у 2017 році 200 осіб звільнилося. Керівництво стверджує, що підприємство не має грошей на паливо для того, що відправляти своїх працівників лагодити електричні мережі вздовж лінії зіткнення, які часто зазнають пошкоджень через бойові дії.

¹²⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 15 червня 2017 року.

¹²⁸ Водоканали у Лисичанську, Попасній, Старобільську та Рубіжному.

¹²⁹ 14 червня 2017 року керівництво ЛЕО подало офіційну скаргу до органів влади, у тому числі національного рівня, в якій докладно описуються фінансові втрати підприємства, викликані неоплачуваним використанням електроенергії військовими у Луганській області (ММПЛУ отримала копію цього листа 15 червня). Станом на 15 серпня підприємство не отримало відповіді на свою скаргу по суті.

¹³⁰ 11 липня 2017 року ЛЕО відключило від електроенергії низку насосних станцій водоканалів у Лисичанську та Попасній, а також Попаснянському районному водоканалі. Станом на 20 липня водопостачання у Лисичанську було відновлено, але питання боргу залишається невирішеним, що означає, що подальші відключення води є неминучими.

¹³¹ Зниження пов'язане з низкою факторів, у тому числі із застарілістю об'єктів інфраструктури та пошкодженнями водогонів, пов'язаними із конфліктом.

¹³² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 7 червня 2017 року.

водоочисної станції поблизу Докучаєвська та фенольного заводу в Новгородському створюють ризики потрапляння каналізаційних та рідких токсичних відходів до підземних вод і навколишнього середовища.¹³³ Пошкодження об'єктів водопостачання або ліній електропередач від обстрілів, що призводить до відключення насосів, може спричинити затоплення вугільних шахт, що у цьому індустріальному регіоні у свою чергу може призводити до того, що токсичний газ метан буде підніматися на поверхню та до підвалів будинків у населених пунктах.¹³⁴ Зважаючи на продовження бойових дій, неспроможність сторін конфлікту поважати та дотримуватися домовленостей між ними щодо створення безпечних зон поблизу важливих об'єктів інфраструктури,¹³⁵ або ефективно домовитися про «вікно тиші» не дозволяла провести необхідний ремонт і ще більше загострила ситуацію.

114. УВКПЛ продовжувало документувати обмежену доступність та наявність медичної допомоги у районах поблизу лінії зіткнення по обидва її боки, так як близько 130 установ залишаються повністю або частково недіючими.¹³⁶ У великій кількості місць, де перед початком конфлікту мешканці мали доступ до спеціалізованих лікарів, зараз можна отримати лише допомогу фельдшера і, зазвичай, лише один раз на тиждень.¹³⁷ У населених пунктах, де не працює громадський транспорт, та/або районах, куди машини швидкої допомоги не можуть дістатися через збройний конфлікт, мешканці, які не мають можливості поїхати на власному автомобілі, змушені викликати таксі або йти пішки, щоб дістатися до пунктів медичної допомоги.¹³⁸

115. Такі умови значно загострюють вразливість людей з інвалідністю. Так як вони часто потребують медичної допомоги, вони стикаються з більшою кількістю фізичних перешкод на шляху до закладів, де вони можуть отримати спеціалізовану допомогу, під час проходження через пункти пропуску, чи просто втікаючи від обстрілів. Багато пацієнтів перетинають лінію зіткнення, щоб продовжувати курс лікування, який вони розпочали перед початком конфлікту. Наприклад, у Донецьку є лікарня, що спеціалізується на лікуванні раку, і в ній продовжують лікуватися пацієнти, що проживають по обидва боки від лінії зіткнення.¹³⁹

116. УВКПЛ вітає розпочату медичну реформу, яка може не лише усунути системні проблеми у цій сфері, але й подолати деякі виклики, пов'язані з конфліктом. Якби було

¹³³ 11 липня 2017 року водоочисна станція поблизу Докучаєвська (на території, контрольованій «Донецькою народною республікою»), потрапила під обстріли, а її персонал було евакуйовано. Протягом 24 годин каналізаційні відходи міста з населенням понад 24 тисячі осіб потрапляли в навколишнє середовище. Муловий колектор на фенольному заводі у Новгородському (на території, підконтрольній Уряду) було переповнено рідкими токсичними відходами. Через тривалі бойові дії та відсутність домовленості про припинення вогню у цьому районі ремонтні роботи не проводилися вже два роки. У випадку пошкодження дамби токсичні відходи потраплять у води річок Кривий Торець та Сіверський Донець, що є джерелами води для всього Донбасу.

¹³⁴ Ці занепокоєння були виражені прес-офіцером української сторони Спільного центру з контролю та координації, доступно за посиланням: <https://ua.112.ua/video/zatopleni-shakhty-poblyzu-toretska-v-donetskii-oblasti-zalyshaiutsia-tekhnohennoi-zahrozoiu-stskk-240545.html>. Водночас, органи влади у Торезьку відкидають такі припущення і заявляють, що усі необхідні ремонтні роботи у шахтах, принаймні на підконтрольній Уряду території, були проведені. Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 3 серпня 2017 року.

¹³⁵ 19 липня 2017 року на засіданні Тристоронньої контактної групи у Мінську, сторони виразили готовність створити безпечні зони навколо Першої донецької фільтрувальної станції. *Див.* заява Координатора Тристоронньої контактної грудоступно за посиланням: <http://www.osce.org/chairmanship/330961>.

¹³⁶ Всесвітня організація охорони здоров'я, <http://www.euro.who.int/en/health-topics/emergencies/health-response-to-the-humanitarian-crisis-in-ukraine/news/news/2017/08/world-humanitarian-day-who-urges-more-health-aid-to-address-ukraines-humanitarian-crisis>.

¹³⁷ Моніторингові візити ММПЛУ, здійснені (на території, підконтрольній Уряду) 18 травня 2017 року до Трьохізбенки, 25 травня, 21 червня і 3 серпня 2017 року до Зайцевого, і 23 травня 2017 року до Луганського.

¹³⁸ Моніторингові візити ММПЛУ, здійснені 5 червня 2017 року до Староласпи, 4 липня 2017 року до Спартака (на території, контрольованій «Донецькою народною республікою»), та 24 травня 2017 року до Новоолександрівки в Луганській області (у «сірій зоні»). 13 червня 2017 року в Авдіївці (на території, підконтрольній Уряду) пораненій жінці довелося йти пішки більше одного кілометра, тому що машина швидкої допомоги не могла до неї проїхати через обстріли. Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 червня 2017 року.

¹³⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 12 липня 2017 року.

прийнято законопроект “Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів”, це дозволило б ВПО отримувати медичну допомогу на всій території України незалежно від місця їхнього проживання або реєстрації ВПО¹⁴⁰.

С. Право на соціальне забезпечення і соціальний захист

«Мій матері 91 рік, з 2014 року вона не може отримати пенсію. Вона вже занадто стара, щоб їхати на підконтрольну Уряду територію. Вона працювала на цю пенсію все своє життя».

- Мешканець села поблизу лінії зіткнення

117. Негативні тенденції у сфері зайнятості можуть й надалі загострюватися, якщо існуючі обставини не змінюватимуться. У 2016 році рівень безробіття в Луганській області був у понад два рази вище, ніж в інших регіонах України¹⁴¹. Низка ключових підприємств на території, контрольованій «Луганською народною республікою», припинили або скоротили свою діяльність у з 2014 року, коли банківська система перестала працювати, а перевезення товарів ускладнилося¹⁴². Через торговельну блокаду, розпочату у 2017 році¹⁴³ щонайменше два великих підприємства у «Луганській народній республіці» втратили доступ до сировини та ринків збуту, внаслідок чого працівникам була знижено зарплату на 50-70%.¹⁴⁴ У обох “республіках” ситуація погіршилася після того, як озброєні групи ввели «тимчасове зовнішнє управління»¹⁴⁵ у підприємства на підконтрольній їм території. УВКПЛ було поінформоване, що після закриття вугільних шахт на території, підконтрольній «Донецькій народній республіці», деякі шахтарі приєдналися до озброєних груп, щоб мати засоби до існування,¹⁴⁶ така тенденція фіксувалася УВКПЛ і раніше¹⁴⁷. Підприємства на підконтрольній Уряду території, які раніше залежали від постачання антрацити з території, яка нині контролюється озброєними групами, після запровадження торговельної блокади почали вживати заходів для виявлення інших джерел сировини. Хоч ці підприємства продовжували працювати, вони зазнавали фінансових збитків¹⁴⁸.

118. Близько 600 тисяч осіб, місце проживання яких зареєстроване на підконтрольній озброєним групам території, були позбавлені соціальних виплат і, щонайважливіше, виплат пенсій після запровадження урядом обов’язкової верифікації.¹⁴⁹ Це суттєво вплинуло на життя тисяч людей, адже для багатьох пенсія була єдиним джерелом доходів. УВКПЛ повторює свою рекомендацію розмежувати поняття реалізації права на пенсію та

¹⁴⁰ Текст проекту Закону доступний за посиланням: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61566.

¹⁴¹ За інформацією Всесвітньої продовольчої програми, до 2014 року рівень безробіття знижувався у всіх п’яти областях на сході України, але починаючи з 2014 року він стрімко зростає. У 2016 році рівень безробіття в Луганській області досяг 16 відсотків, у той час як в середньому по Україні він становить 7 відсотків.

¹⁴² Ці обставини призвели до подальших економічних труднощів та втрати роботи для майже 5 тисяч людей. Інтерв’ю, проведені ММПЛУ 27 липня, 8 серпня та 10 серпня 2017 року.

¹⁴³ Торговельна блокада вздовж лінії зіткнення була ініційована колишніми членами добровольчих батальйонів у січні 2017 року та затверджена Урядом 15 березня 2017 року. Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 120.

¹⁴⁴ Інтерв’ю, проведені ММПЛУ 19 травня і 28 липня 2017 року.

¹⁴⁵ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 120.

¹⁴⁶ Інтерв’ю, проведене ММПЛУ 14 серпня 2017 року.

¹⁴⁷ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункт 110.

¹⁴⁸ Інтерв’ю, проведені ММПЛУ 1 серпня і 3 серпня 2017 року.

¹⁴⁹ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункти 117-119.

реєстрації ВПО. УВКПЛ вітає запропоновані зміни до Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування»¹⁵⁰, які мають захистити право на пенсійне забезпечення громадян, які перебувають в місцях обмеження волі або які проживають на території, неконтрольованій Урядом. Якщо б ці зміни було прийнято, було б відновлено право усіх громадян на отримання пенсії, незалежно від статусу ВПО або їх місця проживання¹⁵¹.

Д. Право на житло, землю та інші об’єкти власності

119. Повернення і відновлення пошкодженого або зруйнованого майна чи надання компенсації за нього залишається одним з найбільш актуальних соціально-економічних питань, що потребують вирішення. Пошкодження майна може бути результатом обстрілів та бойових дій або зайняття та використання військовими цивільного майна. Уражене конфліктом населення, у тому числі ВПО, продовжувало страждати від відсутності встановленого порядку звернення¹⁵² та системи реєстрації та опису такого майна, що ускладнює подання таких звернень. УВКПЛ звертає увагу, що лише у декількох випадках позивачі змогли перемогти у судових спорах та, відповідно, отримати право на компенсацію за втрату майна.¹⁵³

120. 31 травня 2017 року Кабінетом Міністрів було прийнято зміни,¹⁵⁴ що дозволяють органам державної влади відмовляти в призначенні адресної допомоги ВПО для покриття витрат на проживання (оренди житла та оплати житлово-комунальних послуг), у разі наявності у будь-якого із членів сім’ї у власності житлового приміщення чи частини житлового приміщення, розташованого на підконтрольній Уряду території. Зміни також мають на меті звузити коло тих, хто мають право на таку допомогу. Лише ВПО, які перемістилися з населених пунктів, “на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження та пунктів розташованих на лінії зіткнення”, а також ті, житло яких зруйновано або стало непридатним для проживання внаслідок конфлікту мають право на таку допомогу.

121. Протягом понад двох років ВПО з Широкиного не мають доступу до своєї власності через безпекові обмеження. Однак, високопосадовці у супроводі представників міжнародної спільноти регулярно відвідують це село. Під час моніторингового візиту до Широкиного 20 липня представники ММПЛУ отримали від одного з командирів Збройних Сил України інформацію про те, що село залишається небезпечним, тому що безпекова ситуація не дозволяла проводити розмінування, і від мін змогли звільнити лише основну дорогу¹⁵⁵. Мешканці скаржилися, що відповідно до фото та відео, доступних онлайн, приватні будинки були розграбованими, ймовірно, членами добровольчих батальйонів, що були розміщені в селі¹⁵⁶.

¹⁵⁰ Доступно за посиланням: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61678.

¹⁵¹ Проект Закону також передбачає, що пенсії будуть виплачуватися на підконтрольній Уряду території за увесь період без обмеження будь-яким строком.

¹⁵² Через відсутність нормативно-правового регулювання питання оцінки та документальної фіксації шкоди, викликаной бойовими діями, місцеві органи влади на свій розсуд приймають рішення про те, як звертатися за інвентаризацією житла та оформлювати заяви.

¹⁵³ Наприклад, 27 червня 2017 року Селидівський міський суд Донецької області прийняв рішення про виплату компенсації з державного бюджету мешканцю Авдіївки, житло якого було зруйновано внаслідок бойових дій у 2015 році, в обсязі 2 059 000 грн. (приблизно 80 тис. дол. США). Це рішення набрало чинності 10 липня.

¹⁵⁴ Постанова Кабінету Міністрів України №370 “Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505 і від 22 вересня 2016 р. № 646” від 31 травня 2017 року.

¹⁵⁵ Моніторинговий візит ММПЛУ, здійснений 20 липня 2017 року. Протягом візиту представники ММПЛУ зауважили, що всі будинки виглядали пошкодженими внаслідок бойових дій.

¹⁵⁶ Інтерв’ю, проведене ММПЛУ 18 липня 2017 року.

На території, контрольовані озброєними групами

122. Паралельні процедури, що «регулюють» порядок успадкування, продажу та купівлі майна, запроваджені озброєними групами, продовжували створювати необґрунтовані труднощі для населення. Відповідно до «законодавчих ініціатив»¹⁵⁷, усі правочини стосовно нерухомого майна, здійснені після 11 травня 2014 року, мають бути зареєстровані у «Донецькій народній республіці». Такі «ініціативи» призводять до додаткового фінансового навантаження через необхідність здійснювати подвійну реєстрацію правочинів, враховуючи те, що Урядом України не визнається така «реєстрація».¹⁵⁸

123. Зайняття та використання озброєними групами цивільного майна перешкоджало можливості переміщених осіб повернутися до своїх домівок. УВКПЛ було поінформоване про жінку, яка повернулася до м. Луганськ, але не змогла потрапити до своєї квартири, тому що замок було змінено¹⁵⁹. Співрозмовники ММПЛУ з Луганська повідомляють, що квартири відкривають та передають озброєним групам¹⁶⁰.

124. Озброєні групи продовжували перешкоджати реалізації права на вільне використання приватних комерційних приміщень та іншого пов'язаного з господарською діяльністю майна, що перебуває у приватній власності¹⁶¹. 5 липня 2017 року член «народної ради» «Донецької народної республіки» повідомив, що починаючи з квітня 2017 року у «державну власність» перейшли 109 приватних бізнесів¹⁶². Власник маленького бізнесу розповів ММПЛУ, що йому довелося заплатити додаткові гроші «державному керівництву», щоб йому дозволили продовжувати керувати маленькою крамничкою.¹⁶³

125. 4 липня 2017 року «фонд державного майна» «Донецької народної республіки» оголосив про подання позову до «арбітражного суду» про встановлення права власності на «покинута» майно¹⁶⁴. УВКПЛ занепокоєне, що такі заходи можуть становити незаконне втручання у право власності.

126. Правові експерти, що працюють на підконтрольній озброєним групам території, повідомили про збільшення кількості запитів на інформацію про поточний процес обов'язкової «реєстрації» автотранспортних засобів за «законодавством» «Донецької народної республіки».¹⁶⁵ Як повідомляється, цей процес передбачає сплату спеціального збору за «реєстрацію» до «центрального республіканського банку». На власників, які не здійснили «реєстрацію» своїх автотранспортних засобів, буде накладено штраф у розмірі від 340 до 510 рублів,¹⁶⁶ і їхні автомобілі буде вилучено до сплати штрафу. Це не лише покладає на мешканців додаткові витрати, але й ставить їх у складну правову ситуацію,

¹⁵⁷ 5 липня 2017 року «закон» «ДНР» про «внесення змін» до закону «про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» набрав «чинності».

¹⁵⁸ ММПЛУ нагадує, що документи, які були видані нотаріусами на території, контрольованій озброєними групами, до того так само не визнавалися органами влади України.

¹⁵⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 26 липня 2017 року.

¹⁶⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 6 серпня 2017 року.

¹⁶¹ Див. також Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 120.

¹⁶² Доступно за посиланням: <https://dan-news.info/obschestvo/v-gossobstvennost-dnr-s-aprelya-2016-goda-pereshlo-109-runkov-po-vse-territorii-respubliki.html>.

¹⁶³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 6 липня 2017 року.

¹⁶⁴ Доступно за посиланням: <http://dnr-online.ru/fond-gosimushhestva-dnr-ovedomlyayet-o-podache-iskov-v-arbitrazhnyj-sud-dnr-na-predmet-priznaniya-prava-sobstvennosti-na-vedvizhimo-imushhestvo-ryada-yuridicheskix-lic/>.

¹⁶⁵ Зустріч, проведена ММПЛУ 23 травня 2017 року.

¹⁶⁶ <http://smdnr.ru/gai-preduprezhdaet-ob-otvetstvennosti-za-narushenie-srokov-registracii-avtotransporta/>.

оскільки будь-який “офіційний” платіж до «бюджету» «Донецької народної республіки» може тлумачитися правоохоронними органами України як фінансування тероризму.¹⁶⁷

Е. Права людини у гуманітарній діяльності

127. На території, підконтрольній озброєним групам, простір для гуманітарної діяльності продовжував бути обмеженим з дуже невеликою кількістю гуманітарних організацій, які можуть там працювати. Здійснювати заходи із захисту, у тому числі соціально-психологічну підтримку, навчання та розмінування, було й далі складно, що негативно впливало на найбільш вразливі групи¹⁶⁸.

128. Також продовжувала викликати занепокоєння проблема доступу до якісної соціально-психологічної підтримки у сільській місцевості на території, підконтрольній Уряду, та у «сірій зоні», що пов'язана із браком медичного персоналу загалом. Більшість індивідуальних та спеціальних програм, що здійснюються неурядовими та міжнародними організаціями, спрямовані на задоволення негайних потреб. Проте залишається потреба розбудови довгострокових рішень з відновлення та розвитку. Ситуація є особливо важкою у школах, де часто немає психологів, логопедів або дефектологів, незважаючи на високу потребу у соціально-психологічній підтримці для дітей, що живуть у зоні конфлікту.¹⁶⁹

129. УВКПЛ спостерігало зростання гуманітарних потреб як у продуктах харчування, так і в непродовольчих товарах на території, підконтрольній озброєним групам. Причинами цього, серед іншого, стали: блокада вантажних перевезень¹⁷⁰, заборона діяльності великих гуманітарних неурядових організацій («*People in Need*» та Гуманітарного штабу «Поможем» Фонду Ріната Ахметова)¹⁷¹ на території, підконтрольній «Донецькій народній республіці», та урядові обмеження доступу до пенсій для громадян, що проживають на підконтрольній озброєним групам території.

130. УВКПЛ звертає увагу на нагальну необхідність розширити протимінну діяльність, у тому числі підвищувати обізнаність із ризиками, пов'язаними з мінами, так як на багатьох сільськогосподарських землях досі залишаються нерозірвані боєприпаси, ВПВ та міни. Гуманітарні працівники висловлювали свої вагання щодо розширення програм з надання засобів до існування через побоювання, що це могло б поставити під ризик цивільних осіб, які б займалися сільськогосподарською діяльністю, а також персонал гуманітарних організацій.¹⁷²

VI. Дискримінація ромів

131. УВКПЛ спостерігало за продовженням тривожної тенденції щодо насильства та дискримінації ромського населення по всій Україні, в окремих випадках за участі місцевих органів влади.¹⁷³ Так, 16 травня 2017 року у селі Вільшани (Харківська область) суперечка

¹⁶⁷ Див. вище розділ про незаконне та свавільне позбавлення волі, насильницькі зникнення і викрадення.

¹⁶⁸ Див., наприклад, Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункти 132-135.

¹⁶⁹ За нормативами у школі зі щонайменш 300 учнями має працювати один психолог. Якщо кількість учнів у школі є меншою, психолог має працювати на неповну ставку. Наказ Міністерства освіти і науки №616 “Про психологічну службу системи освіти України” від 02 липня 2009 року.

¹⁷⁰ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 120.

¹⁷¹ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 133.

¹⁷² Загальна координаційна зустріч Норвезької ради у справах біженців, 2 червня 2017 року.

¹⁷³ Також було зафіксовано випадки використання мови ворожнечі, такі як листівки з расовими упередженнями та, можливим, підбурюванням до ненависті щодо ромів поширювалися в Одесі правою молодіжною організацією.

між місцевим лідером та ромською громадою переросла у насильство, коли група чоловіків під керівництвом одного з депутатів Харківської обласної ради та голови Вільшанської сільської ради напали на групу ромів, пострілами вбивши одного чоловіка та поранивши ще трьох. Після цього інциденту деякі представники місцевих органів влади вдавалися до мови ворожнечі та погрожували примусово виселити ромські сім'ї із села.¹⁷⁴ 21 липня 2017 року було здійснено підпал ромського табору у Львові, а ще два маленьких ромських табори були покинуті після того, як 20 липня один з депутатів Львівської міської ради закликав місцеві органи влади вживати більш жорстких заходів для «вирішення» питання ромів, у тому числі шляхом виселення ромів зі Львова.¹⁷⁵ Поліція повідомила ММППЛУ, що розслідування щодо цього інциденту не розпочиналося, пояснюючи це тим, що «не було жертв».

132. УВКПЛ занепокоєне відсутністю розслідувань злочинів, скоєних проти членів ромської громади, зокрема щодо примусового переміщення ромської громади у Києві в квітні 2017 року та примусового виселення ромських сімей з села Лощинівка в Одеській області в серпні 2016 року.¹⁷⁶ 28 липня 2017 року Прокуратура Одеської області закрила кримінальне провадження стосовно неправомірних дій поліції¹⁷⁷ під час примусового виселення ромських сімей з села Лощинівка на підставі відсутності складу злочину.

VII. Права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь

133. УВКПЛ продовжувало прагнути доступу до Криму для реалізації мандату ММППЛУ щодо здійснення моніторингу, документування та звітування про ситуацію з правами людини в усій Україні та для виконання резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 71/205, в якій, серед іншого, від УВКПЛ вимагається підготувати доповідь про ситуацію з правами людини в Криму¹⁷⁸. УВКПЛ продовжувало фіксувати порушення права на справедливий судовий розгляд та порушення основоположних свобод. Окрім цього, мали місце випадки примусових переміщень та депортації українців. У Севастополі гарантії нетоканності права власності було поставлено під загрозу судовими рішеннями про конфіскацію земельних ділянок.

A. Здійснення правосуддя та право на справедливий судовий розгляд

134. Здійснення правосуддя у Криму продовжувало викликати занепокоєння щодо його політичної мотивованості. У провадженнях щодо людей, які виступають проти органів влади Російської Федерації в Криму (або щодо яких існують такі підозри) часто не було забезпечено належних процесуальних гарантій та гарантій права на справедливий судовий розгляд. У таких справах скарги на жорстоке поводження під час перебування під вартою відхилялися судами без належного розгляду.

¹⁷⁴ Заява Міжнародного фонду «Відродження» з приводу проявів насильства щодо ромів у с. Вільшани, *Міжнародний фонд «Відродження»*, 18 травня 2017 року, доступна за посиланням: http://www.irf.ua/en/allevents/news/roma_vilshany_irfstatement/.

¹⁷⁵ Відкрита заява щодо інциденту з ромським поселенням у Львові, *Українська Гельсінкська спілка з прав людини*, 27 липня 2017 року, доступна за посиланням: <https://helsinki.org.ua/appeals/vidkryta-zayava-schodo-intsydentu-iz-romskym-poselennyam-u-lvovi/>.

¹⁷⁶ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 серпня до 15 листопада 2016 року, пункт 152.

¹⁷⁷ Відкритого за статтею 367 Кримінального кодексу України («Службова недбалість»).

¹⁷⁸ 19 грудня 2016 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію 71/205 про ситуацію з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь». Посилаючись на резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 68/262 про територіальну цілісність України, у новій резолюції зазначається, що Крим як перебуває під «тимчасовою окупацією» і міститься заклик до Російської Федерації як до «держави, яка здійснює окупацію», негайно припинити порушення прав жителів Криму.

135. Двох чоловіків, яких було заарештовано за підозрою у їхній ймовірній приналежності до українських диверсійних груп, направлених до Криму для здійснення терористичних актів, було засуджено до позбавлення волі за іншими обвинуваченнями. 18 травня 2017 року одного із підсудних було засуджено до трьох років позбавлення волі за обвинуваченнями, пов'язаними з обігом наркотиків. У суді він заявив, що до нього застосовували катування, щоб змусити його визнати вину. Таке зізнання було записано на відеокамеру та пред'явлено як доказ. Він також заявив, що наркотики, знайдені в його автомобілі, були підкинуті співробітниками Федеральної служби безпеки (ФСБ). Жодного розслідування для перевірки його заяв не проводилося. Так само, 17 липня іншого підсудного було засуджено до трьох років і шести місяців позбавлення волі за обвинуваченнями, пов'язаними з володінням зброєю, а не з тероризмом. За словами його дружини, його було затримано на пункті пропуску в Армянську, ніч він перебував під вартою, а потім його відвезли до Сімферополя, де його «заарештували», підкинувши йому зброю.¹⁷⁹

136. 4 серпня 2017 року суд у Криму засудив фермера та проукраїнського активіста до трьох років і семи місяців позбавлення волі за володіння зброєю та вибуховими речовинами. 29 листопада 2016 року він повісив на свій будинок знак зі словами «Вулиця Небесної Сотні» на честь протестувальників на Майдані, які загинули в Києві у лютому 2014 року. Через десять днів співробітники ФСБ провели обшук в його будинку і, як було повідомлено, знайшли патрони та вибухові речовини на горіщі, за що чоловіка і було заарештовано. Обвинувачений не визнав свою вину і заявив, що справу проти нього було сфабриковано.

137. Затягування кримінального провадження стало характерною особливістю справи колишнього заступника Голови Меджлісу, якого заарештували у січні 2015 року і строк тримання якого під вартою якого з того часу постійно подовжувався.¹⁸⁰ УВКПЛ вважає, що практика автоматичного продовження строку тримання під вартою в очікуванні судового розгляду ставить під загрозу процес перевірки судом законності тримання особи під вартою.

В. Свобода вираження поглядів

138. Застосування законодавства про протидію екстремізму до заяв, статей та поглядів, що містять критику або суперечать офіційній позиції, обмежувало право на свободу вираження поглядів.

139. 7 липня 2017 року УВКПЛ вперше зафіксувало випадок застосування кримінального покарання за публікацію у соціальних мережах. Кримського татарина з Севастополя було засуджено до одного року і трьох місяців позбавлення волі за «публічні заклики до ненависті чи ворожнечі». Вирок стосувався публікацій на його сторінці у Facebook за 2016 рік, в яких йшлося про «пригноблення» кримських татар, згадувалося, що Крим є «окупованим» та «анексованим» та містилися цитати кримськотатарського лідера, який організував продовольчу і торговельну блокаду Криму у вересні 2015 року.

140. Станом на 15 серпня 2017 року, тривали судові процеси над заступником Голови Меджлісу кримськотатарського народу та кримським журналістом за обвинуваченням їх у сепаратизмі на основі їхніх публічних заяв проти анексії Криму. Якщо їх буде визнано винними у суді, їх може бути засуджено до позбавлення волі на строк до п'яти років.

¹⁷⁹ Інтерв'ю, проведене ММІПЛУ 8 травня 2017 року.

¹⁸⁰ Заступник Голови Меджлісу обвинувачується в організації громадських заворушень поблизу будівлі Верховної Ради Криму 26 лютого 2014 року, коли сталися зіткнення між кримськотатарськими активістами та проросійськими активістами. Судовий розгляд щодо нього розпочався у жовтні 2016 року.

С. Свобода мирних зібрань та об'єднання

141. Протягом звітнього періоду заборонялося проведення несанкціонованих громадських зібрань та заходів за участі Меджлісу кримськотатарського народу, діяльність якого була заборонена у вересні 2016 року.

142. На материковій частині України та в Криму організовувалися церемонії для вшанування 18 травня 2017 року 73-ї річниці депортації у 1944 році 250 тисяч осіб, більшість з яких були кримськими татарами, яких радянська влада звинуватила у співпраці з нацистською Німеччиною. Міська влада Сімферополя заборонила проведення таких церемоній на центральній площі міста, за проведення несанкціонованих заходів було затримано вісьмох кримських татарів, які йшли вулицею, демонструючи кримськотатарський прапор. У Бахчисарайі було затримано п'ятьох водіїв, які розмістили на своїх автомобілях кримськотатарські прапори, а у Феодосії поліція заблокувала доступ до меморіалу, до якого люди збиралися покласти квіти.

143. 8 серпня літнього кримськотатарського чоловіка було заарештовано за проведення одиночного пікету навпроти будівлі Верховного суду Криму в Сімферополі на підтримку кримських татар, щодо яких здійснюються кримінальні провадження. Його було притягнуто до відповідальності за проведення несанкціонованого громадського зібрання і здійснення опору наказам поліції та призначено штраф у розмірі 10 тис. рублів, а також 10 днів арешту. Повідомлялося, що чоловік страждає на численні захворювання, у тому числі хворобу Паркінсона.

144. Єдиний Український культурний центр у Криму, який продовжував працювати, було закрито у червні 2017 року через відсутність фінансування.¹⁸¹ Центр не здійснив реєстрацію відповідно до законодавства Російської Федерації, і його членів регулярно викликали до поліції або ФСБ та попереджали, щоб ті не брати участь в «екстремістській діяльності». Громадські заходи, що організовувалися Центром, у тому числі присвячені вшануванню українських літературних та історичних діячів, часто заборонялися. Наприклад, 7 березня 2017 року органи міської влади заборонили громадський захід на честь українського поета Тараса Шевченка, заявивши, що заявка на проведення цього заходу була неправильно заповнена. Фактично з 2014 року Центру було дозволено провести лише один громадський захід та відхилено заявки на проведення шести заходів.¹⁸²

145. УВКПЛі нагадує, що обмеження свободи мирних зібрань можуть бути обґрунтованими лише у випадку їхньої необхідності в інтересах національної чи громадської безпеки, забезпечення громадського порядку, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав та свобод інших осіб.¹⁸³

Д. Свобода пересування

146. УВКПЛі продовжувало спостерігати за ситуацією зі свободою пересування на пунктах пропуску «Чонгар», «Каланчак» та «Чаплинка» на адміністративному кордоні з Кримом. Як і в попередні звітні періоди, серед найчастіших скарг були складнощі у перевезенні особистих речей до та з Криму.

¹⁸¹ За словами керівника Центру, у немає коштів для оплати оренди приміщення в Сімферополі.

¹⁸² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 14 червня 2017 року.

¹⁸³ UN doc. A/HRC/31/66, Спільна доповідь Спеціального доповідача ООН з питання права на свободу мирних зібрань та об'єднання і Спеціального доповідача ООН з питань позасудових страт та страт без належного судового розгляду або довільних страт про належне управління зібраннями, пункти 29 і 34.

147. 14 червня 2017 року Київський апеляційний адміністративний суд встановив, що заборона перевезення товарів та особистих речей через адміністративний кордон між Кримом та материковою Україною є незаконною та нечинною,¹⁸⁴ Українські правозахисні організації критикували цю заборону як таку, що сприяє корупції та обмежує свободу пересування.

148. Під час моніторингу на адміністративному кордоні ММПЛУ помітила, що рішення суду виконується непослідовно. У деяких випадках українські правоохоронці вимагали від подорожуючих, яким не було відомо про рішення суду, дотримуватися положень постанови, що втратили чинність. В інших випадках, особливо коли їм пред'являли копію судового рішення, правоохоронці дозволяли безперешкодний перетин адміністративного кордону. Окрім того, станом на 10 серпня 2017 року текст по факту скасованої постанови досі був вивішеним на пункті пропуску «Чонгар».

149. Позитивним є той факт, що до переліку осіб, які можуть звертатися за спеціальним дозволом на перетин адміністративного кордону, було додано іноземних юристів та правозахисників. До 29 липня 2017 року українське законодавство допускало виняток до загальної заборони перетину іноземцями адміністративного кордону між Кримом та материковою Україною лише для осіб, у яких є підстави сімейного або релігійного характеру, та іноземців, які володіють нерухомістю в Криму.¹⁸⁵

Е. Свобода думки, совісті та релігії

150. 1 червня 2017 року було скасовано реєстрацію усіх 22-х релігійних громад Свідків Єгови в Криму.¹⁸⁶ Таке рішення було прийнято внаслідок рішення Верховного суду Російської Федерації, прийнятого у квітні 2017 року, яким було встановлено, що ця громада порушила національне законодавство щодо боротьби з екстримізмом. Без реєстрації релігійна громада все ще може збиратися, однак, вона не матиме змоги укладати договори (наприклад, договір оренди державного майна чи здійснювати оплату комунальних послуг), наймати працівників чи запрошувати іноземних громадян для участі в релігійних чи освітніх заходах. Ця ситуація зачепила близько 8 тисяч віруючих в Криму.

151. 9 червня одному із Свідків Єгови було повідомлено у військовому комісаріаті в Криму, що за законодавством Російської Федерації він не може скористатися своїм правом на альтернативну невійськову службу доки він не змінить свою релігію.¹⁸⁷ 27 червня голову місцевого комітету Свідків Єгови було викликано до суду та обвинувачено у незаконній місіонерській діяльності.¹⁸⁸

152. УВКПЛ наголошує, що обмеження свободи думки, совісті і релігії може становити порушення міжнародного права прав людини. Окрім цього, Російська Федерація, як

¹⁸⁴ Цю заборону було встановлено Постановою Кабінету Міністрів України № 1035 від 16 грудня 2015 року, в якій визначено вичерпний перелік 23 категорій товарів, які дозволено перевозити через адміністративний кордон.

¹⁸⁵ Державна міграційна служба видає спеціальні дозволи іноземним громадянам або особам без громадянства, які подорожують до або з Криму, «з метою надання правової допомоги особам, права, свободи та законні інтереси яких порушено незаконними органами влади, їх посадовими та службовими особами» або у складі незалежних правозахисних місій. Постанова Кабінету Міністрів України № 544 «Про внесення змін до Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» від 19 липня 2017 року.

¹⁸⁶ Відповідно до законодавства Російської Федерації, що неправомірно застосовується в Криму, громадські організації, в тому числі релігійні громади, зобов'язані перереєструватися, щоб зберегти правовий статус.

¹⁸⁷ <http://khp.org/en/index.php?id=1497831415>. Одним із постулатів віри Свідків Єгови є заборона військової служби.

¹⁸⁸ Його було засуджено за частиною 4 статті 5.26 Російського Кодексу про адміністративні правопорушення (здійснення місіонерської діяльності з порушенням вимог закону). Повідомлялося, що чоловік помер у той же день від серцевого нападу <https://uawire.org/news/jehovah-s-witness-follower-in-the-crimea-dies-after-his-trial>.

окупаційна влада в Криму, відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 71/205 зобов'язана поважати релігійні переконання та практики місцевого населення.¹⁸⁹

Ф. Примусові переміщення та депортація захищених осіб

153. Одними з найбільш вразливих категорій населення Криму є українські громадяни, які на момент початку окупації не були формально зареєстровані (прописані) в Криму і відповідно не могли претендувати на отримання громадянства Російської Федерації. Органи влади Росії у Криму вважають їх «іноземцями», що підпадають під дію міграційного законодавства Російської Федерації.

154. Декілька осіб, які не мають громадянства Російської Федерації, були депортовані з Криму до материкової частини України за порушення міграційного законодавства Російської Федерації, яке застосовується в Криму на порушення Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 про територіальну цілісність України.

155. У січні 2017 року уродженця Криму, керівника неурядової організації, що надає безкоштовну правову допомогу, було засуджено за «незаконне перебування» та наказано депортувати.¹⁹⁰ Суд визнав його іноземцем, який порушив міграційні правила, адже він перебував у Криму понад дозволені 90 днів. На основі цього рішення його перемістили з Криму до Краснодару (Російська Федерація), де він перебував під вартою 27 днів, а потім депортували на материкову частину України, де він нині проживає у статусі ВПО. Йому заборонено в'їжджати до Криму, де живуть його дружина і син, до 19 грудня 2021 року.

156. Ця справа демонструє негативні наслідки протиправного застосування законодавства Російської Федерації в Криму. Примусове переміщення та депортація цього чоловіка суперечать правилам міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до захищених осіб в ситуації окупації¹⁹¹. Заборона на в'їзд до Криму порушує його свободу пересування та право на повагу до сімейного життя, відділяючи його від членів його сім'ї¹⁹². УВКПЛ отримало інформацію про те, що аналогічним чином з Криму до материкової частини України було депортовано ще 20-25 громадян України¹⁹³.

Г. Право власності

157. Протягом звітного періоду особливо гостро постала проблема стосовно нерухомості, набутої приватними особами від м. Севастополя ще до початку окупації Криму. Перед власниками приблизно 600 приватних об'єктів нерухомості, які вони отримали від м. Севастополя, постає ризик позбавлення їх такого майна.

158. Декілька власників об'єктів нерухомості отримали судові рішення, якими скасовувались їхні угоди про купівлю цих об'єктів, укладені до того, як Крим був окупований Російською Федерацією в 2014 році. У судових рішеннях йдеться про те, що ці правочини були неправомірно санкціоновані міською адміністрацією, а не міською

¹⁸⁹ Стаття 27 Четвертої женевської конвенції.

¹⁹⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 5 травня 2017 року. Реєстрація місця проживання особи була скасована у 2012 році на формальних підставах, що позбавило його можливості звертатися за отриманням громадянства Російської Федерації після березня 2014 року.

¹⁹¹ Стаття 49 Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни.

¹⁹² Див. статтю 16 Загальної декларації прав людини, статтю 23 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права і статтю 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

¹⁹³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 26 травня 2017 року.

радою. У рішеннях не враховується трирічний строк позовної давності, на який посилалися деякі власники, і не встановлювалося жодної фінансової компенсації¹⁹⁴.

159. Такі судові рішення по суті є конфіскацією майна без належного відшкодування. УВКПЛ нагадує, що, відповідно до міжнародного гуманітарного права, об'єкти приватної, а також комунальної власності і власності установ, призначені для релігійних, благодійних, освітніх, культурних та наукових цілей, не може бути конфісковано.¹⁹⁵

VIII. Зміни у законодавстві та інституційні реформи

A. Відступ від міжнародних зобов'язань у сфері прав людини

160. У червні минув один рік з часу перегляду Урядом його відступу від окремих зобов'язань у сфері прав людини, встановлених Міжнародним пактом про громадянські та політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, з огляду на безпекову ситуацію у зоні конфлікту¹⁹⁶. З того часу 19 квітня 2017 року було створено Міжвідомчу комісію для перегляду обсягу, необхідності та територіального застосування такого відступу від зобов'язань. Станом на 15 серпня 2017 року інформація про хід такого перегляду не була доступною. УВКПЛ підкреслює важливість регулярного перегляду необхідності та пропорційності заходів з відступу від зобов'язань незалежним механізмом для забезпечення тимчасового характеру таких заходів та об'єктивності оцінки.

B. Судова реформа

Конституційний Суд

161. 13 липня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про Конституційний Суд України»¹⁹⁷ у відповідності до змін до Конституції, які набрали чинності 30 вересня 2016 року.

162. Одним із нових положень є запровадження механізму конституційної скарги, що дозволяє фізичним та юридичним особам звертатися до Конституційного Суду, якщо вони вважають, що застосований в остаточному судовому рішенні в їхніх справах закон України суперечить Конституції України. До ухвалення цього Закону до Конституційного Суду було подано 111 конституційних скарг відповідно до змін до Конституції, але жодна з них не була розглянута через відсутність встановленого порядку їх розгляду. Новий Закон передбачає, що Суд має приймати рішення щодо відкриття конституційного провадження не пізніше одного місяця з дати визначення Судді-доповідача,¹⁹⁸ і що строк конституційного провадження не повинен перевищувати шість місяців.

163. Закон також створює правові умови для заповнення вакантних посад у Конституційному Суді. Станом на 15 серпня п'ять з 18 посад суддів були вакантними і не могли бути заповненими з огляду на відсутність порядку відбору суддів, що відповідав би змінам до Конституції. Відповідно до Закону відбір кандидатур на посаду судді мають здійснювати конкурсні комісії, які функціонуватимуть при кожному із трьох органів, уповноважених Конституцією призначати по шість суддів Конституційного суду – а саме:

¹⁹⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 29 травня 2017 року.

¹⁹⁵ Гаазька конвенція 1907 року, статті 46 та 56.

¹⁹⁶ Україна повідомила Генерального секретаря ООН про відступ від зобов'язань за цими міжнародними договорами у червні 2015 року. *Див.* Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 травня до 15 серпня 2016 року, пункти 15-17.

¹⁹⁷ Закон України «Про Конституційний Суд України» № 2136-VIII від 13 липня 2017 року (набрав чинності 3 серпня 2017 року).

¹⁹⁸ Цей строк може бути подовжено рішенням Великої палати.

при Верховній Раді України, Президентові України та з'їзді суддів України.¹⁹⁹ Органи, які здійснюють призначення суддів Конституційного Суду, більше не мають повноважень щодо звільнення суддів. Суддю може бути звільнено лише за рішенням двох третин від конституційного складу Суду.

164. УВКПЛ сподівається, що набрання чинності новим Законом дозволить уникнути кризи діяльності Конституційного Суду, в якого накопичилося багато нерозглянутих справ, і який у 2017 році досі не виніс жодного рішення.²⁰⁰ До прикладу, УВКПЛ нагадує, що на розгляд Конституційним Судом очікують важливі закони, у тому числі положення Закону України «Про очищення влади» 2014 року, Закону України «Про засади державної мовної політики» 2012 року та Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» 2015 року.

Кадрове забезпечення судів

165. Так виглядало що подання у відставку і звільнення суддів відбувалися активніше, ніж відбір і призначення нових. Як наслідок у судах України спостерігалось подальше скорочення кількості суддів, яке розпочалося ще до початку чинної судової реформи та яке впливає на тривалість судового розгляду і на здійснення правосуддя загалом.²⁰¹

166. Після того, як 30 вересня 2016 року набрали чинності зміни до Конституції та Закон України «Про судоустрій і статус суддів», що мали на меті «очищення» судової влади для відновлення довіри населення до судів, фактична кількість суддів скоротилася з 6614 (15 листопада 2016 року) до 6063 (30 червня 2017 року). Таким чином судам України бракує близько однієї третини суддів від їх штатної кількості.²⁰² Більшість суддів пішли у відставку, тоді як деяких було звільнено з посад в рамках дисциплінарних санкцій.²⁰³ Кількість суддів, які мають повноваження здійснювати правосуддя, є ще меншою, так як у 1245 суддів закінчився строк їх першого призначення. Ще 1271 суддів вже досягли пенсійного віку.²⁰⁴ Станом на 30 червня 2017 року дев'ять судів не працювало через брак суддів,²⁰⁵ і у 13 відсотках судів були незаповненими понад 50 відсотків суддівських посад.²⁰⁶

167. Для подолання цієї ситуації 31 травня 2017 року Вища рада правосуддя тимчасово перевела 32 суддів до місцевих судів, в яких проблема недоукомплектації була найгострішою. Окрім цього, у період з 1 січня до 30 червня 2017 року Вища рада правосуддя направила подання про призначення на посади 199 нових суддів.

¹⁹⁹ Відбір кандидатур, які призначаються Верховною Радою України, здійснює Комітет Верховної Ради з питань правової політики і правосуддя. Відбір кандидатур, які призначаються з'їздом суддів, здійснює Рада суддів України. Президент для цих цілей створює спеціальну конкурсну комісію.

²⁰⁰ Конституційний Суд виніс сім рішень у 2016 році, п'ять у 2015 році та сім у 2014 році.

²⁰¹ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 серпня до 15 листопада 2016 року, пункт 182.

²⁰² Загалом в Україні діє 765 суддів, для ефективної роботи яких необхідно 9028 суддів. Інформація надана Вищою кваліфікаційною комісією суддів України 14 липня 2017 року у відповідь на письмовий запит ММПЛУ.

²⁰³ У період з 1 січня до 30 червня 2017 року Вища рада правосуддя звільнила з посад 390 суддів, 222 з яких пішли у відставку, а до 168 було застосовано дисциплінарні санкції.

²⁰⁴ Інформація, надана Головою Державної судової адміністрації під час зустрічі з головами апеляційних суддів, що відбулась 9 червня 2017 року у Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних та кримінальних справ.

²⁰⁵ П'ять судів не працюють через відсутність суддів у їхньому штаті: Яремчанський міський суд (Івано-Франківська область), Лохвицький районний суд (Полтавська область), Радивилівський районний суд (Рівненська область), Куликівський районний суд (Чернігівська область) та Жидачівський районний суд (Львівська область). Ще чотири суди не працюють, тому що судді очікують на затвердження їх призначення на посади безстроково після того, як закінчився їхній перший п'ятирічний строк роботи суддею: Карлівський районний суд (Полтавська область), Нововодолазький районний суд (Харківська область), Скадовський районний суд (Херсонська область) і Путильський районний суд (Чернівецька область).

²⁰⁶ Ця кількість не включає суди, розташовані на території, невідконтрольній Уряду.

С. Проект Закону про відновлення державного суверенітету

168. Проект закону²⁰⁷ про відновлення державного суверенітету над окремими районами Донецької і Луганської областей був розроблений Радою національної безпеки і оборони України (РНБО) за дорученням Президента України, але поки він не був зареєстрований у парламенті.²⁰⁸ УВКПЛ закликає Уряд провести широке обговорення цього законопроекту, у тому числі за участі громадянського суспільства. Необхідно забезпечити, щоб запропоноване нормативно-правове регулювання операції з забезпечення безпеки враховуватиме гарантії прав людини відповідно до міжнародних стандартів.

Д. Національна інституція з прав людини

169. 17 липня УВКПЛ направило Голові Верховної Ради України листа, закликаючи до проведення нового відбору на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Це слід зробити після перегляду чинного порядку відбору Уповноваженого у відповідності до Паризьких принципів та рекомендацій підкомітету з акредитації Глобального альянсу національних інституцій з прав людини, наданих у 2014 році, які вимагають, щоб відбір був прозорим, базувався на оцінці заслуг кандидатів і передбачав участь громадськості.²⁰⁹

170. Такий крок було зроблено після того, як Верховна Рада України не змогла у встановлений законодавством 20-денний строк провести голосування за три кандидатури, запропоновані народними депутатами, а пізніше затвердила новий порядок голосування для обрання Уповноваженого (при прийнятті згаданого вище Закону «Про Конституційний Суд України»). УВКПЛ занепокоєне з приводу того, що заявлені порушення і таємні політичні домовленості навколо відбору нового Уповноваженого можуть підірвати довіру населення до цього інституту, і закликає Уряд захистити добросовісність і незалежність національної інституції з прав людини.

ІХ. Технічне співробітництво та інституційний розвиток

171. УВКПЛ здійснювало заходи з технічного співробітництва та інституційного розвитку для сприяння Уряду у виконанні міжнародних зобов'язань України щодо утвердження та захисту прав людини. Протягом звітного періоду ММПЛУ співпрацювала з великою кількістю установ, у тому числі з органами прокуратури, працівниками пенітенціарних установ, СБУ, Уповноваженим ВРУ з прав людини та різними міністерствами та відомствами, а також з організаціями громадянського суспільства, щоб надати їм рекомендації та допомогу для розв'язання проблем у сфері прав людини.

172. Спільно з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців та іншими партнерами, у тому числі серед громадянського суспільства, ММПЛУ розробила широку адвокаційну кампанію, спрямовану на забезпечення доступу до пенсій для усіх громадян, які мають на це право. Кампанія закликає прибрати зв'язок між правом на пенсію та реєстрацією ВПО чи реєстрацією місця проживання, адже це є перешкодою, що обмежує доступ до пенсій, особливо для українців, які проживають на контрольованій озброєними групами території. У зв'язку із цим представники ММПЛУ провели спеціальні зустрічі з Міністром з питань тимчасово окупованих територій та ВПО, Головою Комітету

²⁰⁷ Проект Закону «Про особливості державної політики з відновлення державного суверенітету України над тимчасово окупованою територією Донецької та Луганської областей України».

²⁰⁸ Три інші законопроекти про тимчасово окуповану територію перебувають на розгляді Верховної Ради України (станом на 15 серпня 2017 року). *Див.* Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункти 166-167.

²⁰⁹ УВКПЛ раніше рекомендувало Верховній Раді України переглянути цей порядок, *див.* Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 186.

Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, а також міжнародними партнерами, посольствами та іншими зацікавленими сторонами. У результаті кампанії вже було розроблено декілька законодавчих ініціатив, у тому числі такі, які (в разі їх ухвалення) мають відновити право усіх громадян на отримання пенсій незалежно від реєстрації ВПО чи місця проживання.²¹⁰

173. У рамках підготовки до третього циклу Універсального періодичного огляду України у листопаді 2017 року УВКПЛ заохочувало Уряд використати цю можливість для озвучення своїх очікувань стосовно інституційного розвитку та конкретних запитів на технічну допомогу та підтримку. ММПЛУ також оновила свою тематичну збірку рекомендацій, наданих Україні правозахисними механізмами ООН (договірними органами, спеціальними процедурами, а також УПО під час попередніх циклів).

174. УВКПЛ продовжувало привертати увагу до конкретних повідомлень про катування і жорстке поводження щодо осіб, які утримуються під вартою, а також підтримувати застосування Стамбульського протоколу.²¹¹ ММПЛУ провела тренінги з прав людини для громадських моніторів Національного превентивного механізму у травні та для співробітників СБУ в Одесі у липні, що були присвячені способам запобігання і реагування на випадки катування. У червні та липні у Харкові УВКПЛ провело окремі обговорення з обласним прокурором, військовими прокурорами та начальником обласного управління СБУ щодо питання відповідальності за катування та жорстоке поводження щодо осіб, яких було затримано у зв'язку з конфліктом, яке, за повідомленнями, застосовувалось співробітниками СБУ у конкретних випадках, задокументованих ММПЛУ. 30 червня УВКПЛ організувало презентацію доповіді підкомітету ООН із попередження катувань за результатами його візиту до України у 2016 році для представників Генеральної прокуратури України, СБУ, Міністерства закордонних справ та різноманітних правозахисних неурядових організацій, після чого було проведено обговорення найкращих практик документальної фіксації катувань, механізмів оскарження та нагляду, а також поводження з особами, затриманими у зв'язку з конфліктом. ММПЛУ привернула увагу до поширених випадків катувань і нагадала Уряду про його зобов'язання розробити дорожню карту для повного виконання рекомендацій підкомітету. У липні ММПЛУ представила перед заступниками начальників пенітенціарних установ свої основні спостереження стосовно катувань і міжнародних зобов'язань стосовно попередження і протидії цій практиці.

175. Спільно з агентствами Організації Об'єднаних Націй та неурядовими організаціями ММПЛУ допомогла розробити керівні принципи, на основі яких спеціальні комісії мають проводити перевірку об'єктів нерухомого майна, які були зруйновані або пошкоджені внаслідок збройного конфлікту, а також проект акту, який має складатися за результатами перевірки таких зруйнованих або пошкоджених об'єктів нерухомого майна. Ці керівні принципи та зразок акту найближчим часом будуть передані Кабінету Міністрів України, щоб допомогти Уряду у розв'язанні проблем негативного впливу конфлікту на цивільних осіб.

Х. Висновки та рекомендації

176. Цивільне населення на сході України пережило вже четверте літо конфлікту і продовжує страждати від постійної нестабільності бойових дій, а також від відсутності прогресу у спробах розв'язання конфлікту та досягнення миру і примирення. Сторони

²¹⁰ Див. вище розділ про право на соціальні гарантії і соціальний захист.

²¹¹ Стамбульський протокол щодо ефективного розслідування і документування катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, доступний за посиланням: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf>.

конфлікту продовжують порушувати зобов'язання, взяті на себе за Мінськими домовленостями, та поновленими домовленостями щодо припинення вогню. Замість цього вони обрали продовження конфлікту, продовжуючи використовувати важке озброєння та закладаючи нові міни, а також вживаючи заходів, що поглиблюють прірву між громадами по обидва боки від лінії зіткнення. Як наслідок втрати людських життів, здоров'я, сімейних зв'язків та майна стали характерними та постійними ознаками конфлікту.

177. По обидва боки від лінії зіткнення ті, хто найбільше постраждали від конфлікту, все більше висловлюють гнів і розчарування щодо його продовження. Така спільна позиція має лягти в основу місцевих ініціатив стосовно вирішення конфлікту та подолання його наслідків. Потрібно докладати більше зусиль, щоб забезпечити, що політика дискримінації та відокремлення не поглиблюватиме і надалі розділеність, яка позначається штучним кордоном – лінією зіткнення, і що інформація, яка поширюється серед цивільних осіб, заохочує сприйняття та повагу до людей та людської гідності.

178. Серйозні порушення прав людини, зокрема, насильницькі зникнення, тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом, катування, жорстоке поводження і сексуальне насильство, вчинені щодо підозрюваних, затриманих у зв'язку з конфліктом, загострюють страждання населення і призводять до подальшого розростання атмосфери страху та недовіри. Водночас, встановлення відповідальності за минулі та поточні порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права залишається ілюзорним, що посилює відчуття безкарності.

179. На фоні подальшого погіршення соціально-економічної ситуації, особливо на території, яка перебуває під контролем озброєних груп, майбутнє виглядає похмурим. Лише справжня готовність сторін конфлікту до досягнення миру та реінтеграції, яка проявлятиметься у практичних діях, зможе обернути цю тенденцію.

180. УВКПЛ залишається занепокоєним з приводу порушень прав людини і міжнародного гуманітарного права у контексті окупації Криму Російською Федерацією, і особливо з приводу впливу цих порушень на кримськотатарське населення. ММПЛУ продовжуватиме здійснювати моніторинг та повідомляти про ситуацію з правами людини в Криму, у тому числі стосовно виконання тимчасових заходів, призначених Міжнародним судом ООН²¹².

181. Більшість рекомендацій, які було висловлено УВКПЛ у попередніх доповідях щодо ситуації з правами людини в Україні, й досі не були виконаними та залишаються актуальними. УВКПЛ далі повторює або рекомендує наступне:

182. Органам державної влади України:

- а) Уряду України – розробити національний механізм забезпечення належного, ефективного, негайного та відповідного правового захисту, у тому числі відшкодування шкоди, для цивільних жертв конфлікту, особливо тих, хто отримав поранення, і для сімей загиблих;²¹³**
- б) Кабінету Міністрів України – забезпечити організацію та надання своєчасної, недискримінаційної та всеосяжної допомоги усім особам, які постраждали від конфлікту, зокрема, цивільним особам, які отримали поранення, та жертвам катувань і сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, включаючи медичні, соціально-психологічні та правові**

²¹² Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, пункт 163.

²¹³ Відповідно до Основних принципів та керівних положень ООН, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права.

послуги, забезпечення засобів до існування та інших багатогалузевих послуг, таких як надання житла, із врахуванням спеціальних потреб людей з інвалідністю;

- c) Кабінету Міністрів України – затвердити порядок інвентаризації та перевірки майна, у тому числі дієвий та доступний механізм документальної фіксації та оцінки шкоди, заподіяної внаслідок конфлікту;²¹⁴
- d) Національній поліції та Генеральній прокуратурі – здійснювати своєчасне та неупереджене розслідування повідомлень про порушення прав людини, вчинених на так званих «внутрішніх» блокпостах у зоні конфлікту, зокрема, інцидентів з необґрунтованим або надмірним застосуванням сили або насильства з боку співробітників правоохоронних органів;
- e) Генеральному штабу Збройних Сил України – забезпечити, щоб усі військовослужбовці, зокрема, ті, хто проходить службу у зоні конфлікту, обізнані із законним порядком затримання і тримання осіб під вартою, а також здійснювати належний контроль за тим, як цей порядок ними застосовується;
- f) Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини – активізувати роботу регіональних представників Уповноваженого у зоні проведення АТО для забезпечення їхньої дієвої ролі у сприянні дотриманню прав людини, зокрема, під час тримання під вартою та судових проваджень щодо осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, а також прав осіб, які проходять через контрольно-пропускні пункти;
- g) Генеральній прокуратурі України та іншим правоохоронним органам – належним чином здійснювати кваліфікацію, ретельно розслідувати та притягати до відповідальності осіб, винних у злочинах на ґрунті ненависті,²¹⁵ у тому числі злочинів, скоєних на основі етнічної належності, сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності;
- h) Національній поліції України – швидко та ефективно розслідувати повідомлення про порушення, пов'язані з діяльністю веб-сайту «Миротворець»;
- i) Національній поліції України – забезпечувати належну безпеку громадських зібрань в усій Україні, надавати своїм співробітникам методичні інструкції та проводити їх підготовку з питань дотримання права на свободу мирних зібрань;
- j) Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг – врегулювати питання постачання електроенергії у Луганській області для забезпечення безперешкодного надходження електроенергії;
- k) Державній фіскальній службі України – забезпечити виконання судового рішення про визнання недійсною заборони на перевезення особистих речей та споживчих товарів через адміністративний кордон між Кримом і

²¹⁴ На виконання завдання 20 Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року.

²¹⁵ За статтю 161 Кримінального кодексу України.

материковою частиною України, встановленої Постановою Кабінету Міністрів України № 1035;

- l) Міжвідомчій комісії – забезпечити регулярний періодичний перегляд необхідності та пропорційності відступу Уряду від зобов'язань і оприлюднювати результати такого перегляду; та припинити відступ від зобов'язань, шойно зникне суворота потреба у ньому;
- m) Президенту України – забезпечити проведення Радою національної безпеки і оборони України широких консультацій з громадянським суспільством у процесі підготовки проекту Закону «Про особливості державної політики з відновлення державного суверенітету України над тимчасово окупованою територією Донецької та Луганської областей України», і що запропоноване нове нормативно-правове регулювання операції із забезпечення безпеки враховуватиме гарантії прав людини відповідно до міжнародних стандартів;
- n) Кабінету Міністрів України, Верховній Раді України та іншим відповідним органам державної влади – скасувати перешкоди, які заважають рівному доступу громадян України до пенсій незалежно від місця проживання або статусу ВПО;
- o) Верховній Раді України – забезпечити законодавчий супровід медичної реформи у спосіб, який гарантуватиме наявність та доступність якісних медичних послуг для всіх громадян України без дискримінації;
- p) Верховній Раді України – створити законодавство, що дозволить організаціям громадянського суспільства бути задіяними у наданні соціально-психологічних послуг громадянам України;

183. Усім сторонам, які беруть участь у бойових діях у Донецькій та Луганській областях, у тому числі Збройним Силам України та озброєним групам самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки»:

- a) Покласти край конфлікту шляхом дотримання режиму припинення вогню та виконання інших зобов'язань, передбачених Мінськими домовленостями, зокрема, щодо відведення заборонених видів озброєнь та розведення збройних формувань і важкого озброєння; а до виконання цих зобов'язань досягти домовленості та забезпечити повне дотримання «вікна тиші», що дозволило б своєчасно провести ремонт важливих об'єктів цивільної інфраструктури;
- b) Строго поважати визначені безпечні зони навколо Донецької водоочисної станції та Першої насосної станції, утримуючись від обстрілів цих районів та забезпечивши відведення збройних формувань і військової техніки;
- c) Сприяти вільному і безперешкодному пересуванню цивільних осіб через лінію зіткнення шляхом збільшення числа транспортних коридорів і контрольних пунктів в'їзду-виїзду, особливо у Луганській області;
- d) Усунути безпекові ризики, що обмежують свободу пересування у населених пунктах, розташованих поблизу лінії зіткнення, таких як Широкине, Новоолександрівка та Староласпа, завдяки розмінуванню цих районів та дотриманню режиму припинення вогню, що дозволило б безперешкодний доступ до них гуманітарних працівників та громадськості;

- e) Забезпечити безперешкодний доступ УВКПЛІ та інших незалежних міжнародних спостерігачів до усіх місць позбавлення волі, у тому числі для проведення приватних конфіденційних інтерв'ю з особами, які перебувають під вартою;
- f) негайно звільнити усіх осіб, свавільно позбавлених свободи, особливо, тих, що перебувають під вартою без зв'язку із зовнішнім світом;
- g) Вжити заходів для забезпечення того, щоб особи з інвалідністю, які проживають поблизу лінії зіткнення, мали рівний доступ до якісних медичних послуг, у тому числі шляхом сприяння реалізації права на свободу пересування та надання доступного транспорту;
- h) Озброєним групам «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» – забезпечити повагу і дотримання права на свободу вираження поглядів, та утримуватися від втручання у цю свободу, у тому числі від залякування і переслідування працівників медіа та осіб, які висловлюють «проукраїнські» або інші відмінні політичні погляди;
- i) Озброєним групам «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» – утримуватися від створення паралельних «законодавчих» процедур реєстрації об'єктів нерухомості та іншого майна, у тому числі транспортних засобів;
- j) Озброєним групам «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» – покласти край практиці вилучення та «тимчасового зовнішнього управління» приватною або комунальною власністю, такою як приватних бізнес та об'єкти нерухомості, які належать церквам або дослідницьким установам.

184. Уряду Російської Федерації:

- a) Забезпечити виконання резолюції Генеральної Асамблеї ООН 71/205 від 19 грудня 2016 року, у тому числі шляхом забезпечення належного та безперешкодного доступу міжнародних моніторингових місій з прав людини та неурядових правозахисних організацій до Криму;
- b) Забезпечити реалізацію права на свободу думки та звільнити усіх осіб, обвинувачених або засуджених за вираження критики чи поглядів, які не співпадають з офіційною позицією, у тому числі щодо політичних подій або статусу Криму;
- c) Утримуватися від примусової депортації та/або переміщення з Криму українських громадян, які не мають громадянства Російської Федерації;
- d) Розслідувати усі повідомлення про катування та жорстоке поводження щодо осіб, позбавлених волі у Криму, у тому числі тих, кого звинувачують в тероризмі чи сепаратизмі;
- e) Поважати релігійні переконання та практики, в тому числі забезпечуючи реалізацію права на альтернативну невійськову службу та відмінити рішення про скасування реєстрації громад Свідків Єгови у Криму;

185. Міжнародній спільноті:

- a) Використовувати всі дипломатичні канали для впливу на всі сторони конфлікту з метою припинення бойових дій, звертаючи особливу увагу на вплив конфлікту на ситуацію з правами людини; зокрема, закликати всі сторони строго дотримуватися своїх зобов'язань за Мінськими

домовленостями, у тому числі щодо негайного та повного припинення вогню та відведення важкого озброєння;

- b) Продовжити надавати технічну допомогу для подальшого розвитку системи безоплатної правової допомоги відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини, пропонуючи підтримку у напрямку підвищення якості правової допомоги та кількості адвокатів, які надають послуги на сході України, особливо у Луганській області;
- c) Розглянути можливість фінансування проектів неурядових організацій, в рамках яких надається безоплатна правова допомога особам, що постраждали від конфлікту, у справах про незаконне вилучення майна військовими Збройних Сил України або озброєними групами та про примусове переміщення цивільних осіб;
- d) Підтримувати Уряд України у розробці системи надання всеосяжної, своєчасної та недискримінаційної допомоги усіх особам, які постраждали від конфлікту, зокрема, цивільним особам, які отримали поранення, та жертвам катувань і сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, включаючи медичні, соціально-психологічні та правові послуги, а також забезпечення засобів до існування, із врахуванням спеціальних потреб людей з інвалідністю;
- e) Підтримувати проекти громадянського суспільства з моніторингу судових проваджень у справах, пов'язаних з конфліктом, для сприяння дотриманню гарантій справедливого судового розгляду, а також збору даних для розробки рекомендацій, спрямованих на реалізацію поточної правової та судової реформи.